

תשובות קצרות

1. שתילת פרחים בכרם (הרב יהודה הלוי עמיחי)

שאלה | ברשותי כרם אורגני ואיני מרססו נגד עשבייה. ברצוני לשתול פרחים מתחת לגפנים, שגידולם יגרום לדחיית גדילתם של קוצים ויטיב עם הדבורים בצוף. האם מותר לשתול פרחים מתחת לגפן, ואם כן האם יכולה הגפן לטפס ולסוכך על הצמחים?
תשובה | הרמב"ם כתב¹:

הרואה בכרם עשב שאין דרך בני אדם לזורעו אף על פי שהוא רוצה בקיומו לבהמה או לרפואה הרי זה לא קדש, עד שיקיים דבר שכמוהו מקיימין רוב העם באותו מקום, כיצד המקיים קוצים בכרם בערב שרוצים בקוצים לגמליהם הרי זה קדש.

מלשון הרמב"ם נראה שמאכל בהמה שמקיימים באותו מקום נאסר בכלאי הכרם, אולם הרמב"ם דן במאכל בהמה, אבל לא דן בדבר שמקיימים באותו המקום אבל איננו מאכל בהמה כלל, אלא נועד לנוי או לשמירת האדמה וכדומה. ואכן מדברי הרדב"ז עולה שכל שלא נזרע לצורך אכילה אלא לנוי, איננו נחשב לכלאי זרעים. ועיין ב'חוקות הארץ'², שהסתפק בדין עשבים מרים המיועדים לרפואה בכרם.

בדין דשאים בכרם כתב הרמב"ם³ שיש בשתילתם כלאי הכרם. וכבר העיר על כך הגר"א⁴ שעל פי התוספתא אין בשתילת מיני דשאים כלאים בכרם, וכתבו המפרשים⁵ שאם יש מקום לאסור - היינו במקום שמקיימים מינים אלו, אבל אם אין מקיימים אותם, אין איסור במיני דשאים. עולה שמיני דשאים שאין מקיימים אותם במקומם, אין בהם איסורי כלאי הכרם. כמו כן לעניין הארוס והקיסוס ושושנת המלך, הרמב"ם כתב שאין בהם כלאי הכרם. הסבירו המפרשים⁶ שאין בהם איסור, כיוון שאין מקיימים כמותם באותו המקום, אף על פי שהם נצרכים לרפואה. ועיין ביאור הגר"א⁷, שהוסיף שאפילו לדעות המחמירות - הדבר אסור כאשר

1. רמב"ם, הל' כלאים פ"ה הי"ח.

2. חוקות הארץ, חידושי הרב קוק, כלאים פ"א הל' ד, עמ' 58.

3. רמב"ם, הל' כלאים פ"ה הי"ט.

4. ביאור הגר"א, יו"ד סי' רצו ס"ק לב.

5. עיין חוקות הארץ ח"ב, פ"ה הי"ט הערה 20.

6. ראב"ד, רש"ס פ"ה ה"ז, ד"ה וכל מין זרעים.

7. ביאור הגר"א, יו"ד סי' רצו ס"ק ז.

הוא נעשה במפולת יד, אבל בלא מפולת יד לכולי עלמא מותר לזרוע אירוס וקיסוס, כיוון שאין מקיימים כמותם באותו מקום. ועיין עוד בשאלה לגאון הרצ"פ פרנק זצ"ל⁸, ששאלוהו חקלאים מקיבוץ שלוחות אם מותר לזרוע בכרם זבל חורפי וקצי, להגן על הקרקע שמסביב לגפנים. והשיב הגרצ"פ שאם הזרעים אינם מאכל אדם ובהמה - יש להקל בזריעתם בכרם, וכאשר אין הדבר נעשה במפולת יד בוודאי יש להקל בכך.

לסיכום, כל דבר שאיננו מאכל אדם או מאכל בהמה ונזרע לצורך של רפואה וכדומה, אם אין בני אותו מקום מקיימים כמוהו (אף על פי שהזרע עצמו מקיימם), אין בו איסור כלאי הכרם. מכאן שכל הגדל לצורך מלחמה במזיקים (כגון בכרם אורגני וכדומה) אפשר לגדלו אם אינו מאכל אדם או בהמה בכרם (בלא מפולת יד). ומכיוון שהפרחים ששאלת אודותם אינם מאכל אדם או בהמה ואינם נזרעים במפולת יד, והם נשתלים לצורך מלחמה ביולוגית במזיקים או לצורך מניעת ריסוס, אפשר להקל בזריעתם, ואפילו שהגפן תסוכך על הפרחים הללו.

2. כרם ערבי נטוש לעניין כלאי הכרם ולעניין ערלה (הרב יהודה הלוי עמיחי)

שאלה | באזור שאני גר בו יש כרם נטוש שהיה פעם של ערבים. יש לי שתי שאלות בנוגע אליו:

א. האם יש לחשוש שהערבים שתלו כרובים או זרע אחר בין הגפנים, שכן כך דרכם בכרמים רבים באזור, ובשל כך הכרם אסור?

ב. איך אוכל לדעת בוודאות שעברו שנות ערלה של הכרם? האם אומד הדעת על פי עובי הגזע מספיק, או שצריך עדות ברורה על כך?

תשובה | א. לגבי כרם שיש בו כלאיים, הרמב"ם⁹ הכריע כדעה שגם הגפן עצמה נאסרה בהנאה, אבל הר"ש חולק וסובר שכל מה שגדל בהיתר לפני הגעת הכלאיים הוא מותר, ולא אסרו אלא מה שגדל בתור כלאיים. כמו כן יש דעות ראשונים רבות (רש"י, שיטה מקובצת) שגפן שגדלה באיסור כלאיים, לא נאסרו הענפים והאילנות אלא נאסרו רק הפירות עצמם.

בנידון בשאלה שלך אין איסור ודאי אלא חשש שמא גידלו הנוכרים כלאי הכרם. כיוון שאין זה ודאי שהיה כאן איסור, יש מקום להקל. כמו כן אפילו אם היו כאן כלאי הכרם, לפי חלק מהראשונים לא נאסרה הגפן עצמה אלא נאסרו רק פירותיה, ועל כן במקרה כזה יש מקום להקל, ולהמשיך לגדל את הגפנים הללו.

ב. בדבר שאלתך אודות הערכת גיל הגפן לעניין שנות ערלה, ידוע שאגרונום מוסמך יכול להבחין מה גיל העץ. גם אגרונום יש לו טווח טעות של חצי שנה, ובכך יש לילך לחומרא, אבל הוא יכול להגיד מה גודלו בוודאי ובמה הוא מסתפק. אפשר לסמוך על הערכת האגרונום, וכידוע אומן לא מרע אומנותו. אבל לדוגמא אם הוא אומר שהגפן בת שנתיים

8. הר צבי - רשמי שאלה, יו"ד עמ' רכג.

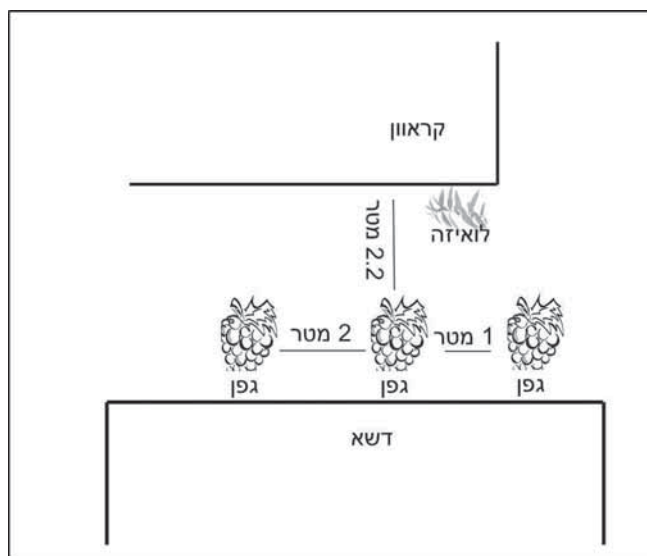
9. רמב"ם, הל' כלאים פ"ה ה"ז.

וייתכן שניטעה לפני ט"ו באב או מעט לאחריו, יש להחמיר ולחשוש שמא ניטעה אחר ט"ו באב. זאת מכיוון שערלה דאורייתא ויש לחוש לה.

3. חשש כלאי הכרם בגינת הבית (הרב יהודה הלוי עמיחי)

שאלה | ברצוני לשאול לגבי חשש כלאי הכרם בגינת ביתי. בגינה יש שלוש גפנים שנשתלו בעבר על ידי קודמיי בבית. הגפנים רחוקות מעט מקיר הבית, ואילו צמוד אליהן גדלו שיחי נוי ותבלין. רצ"ב תמונות של המקום ושרטוט המרחקים בין הגפנים לשיחים. אציין כי כיום השיח היחיד שיש במקום הוא לואיזה, אך ייתכן שבעבר היו שם גם שיחים של נענע ורוזמרין. שאלתי היא - האם יש כאן חשש כלאי הכרם, וכיצד עלי לנהוג בגפנים ובשיח הרוזמרין.

תשובה | לפי השאלה והשרטוט המצורף עולה שלא ברור כלל שאי פעם הגפן סככה על אחד משיחי הנוי או התבלינים, אלא יש כאן ספק שמא בשלב כלשהו היה סיכון של הגפנים על שיחי התבלין והנוי.

א. מרחק בין גפן וירק - המרחק שיש להרחיק בין גפן וירק הוא שישה טפחים (48 ס"מ) כמבואר ברמב"ם¹⁰, וכן הדין גם בהרחקה משורת גפנים (לא כרם). בנידון שלפנינו המרחק בין הגפנים והשיחים הוא כשני מטר, ואם כן לא עברו כאן איסור של זריעה בכרם.

אמנם אם היה בעבר סיכון של גפן על ירק או תבואה, אזי גם הירק וגם הגפנים נאסרים, כמבואר מלשון הרמב"ם¹¹. אבל כל זה כאשר ברור לנו שהיה סיכון, ובמקום שלא היה

10. רמב"ם, הל' כלאים פ"ז ה"א.

11. רמב"ם, הל' כלאים פ"ה ה"ז.

סיכוך ודאי, אי אפשר להוציא דבר מחזקתו. בנידון שכאן אין כל ראייה שהיה סיכוך של הגפן על השיחים. וכבר כתב הרמב"ם (שם) שהאיסור הוא דווקא כאשר אדם זורע ועשה מעשה כזה, או שראה שהיה סיכוך על גבי תבואה והניח לכך לגדול. אבל בנידון דידן מעולם לא היה מעשה כזה ודאי, רק חשש שמא היה סיכוך, ואין להחמיר בספקות אלו.

ב. הלואיזה - יש להוסיף שבכלאי הכרם נאסרו רק ירק ותבואה, אבל ארוס וקיסוס ושושנת המלך ושאר מיני זרעים, אינם כלאיים בכרם¹². ההסבר הוא שמיני זרעים אלו אינם נאכלים ואין רוב האנשים מקיימים כמותם; והרמב"ם אמר שכדי שמין ייחשב כלאיים, הוא צריך להיות מין שכמוהו מקיימים רוב העם. בוודאי שאין רוב העם מקיימים לואיזה בתור תבלין.

כמו כן יש לדון לגבי הלואיזה, שהיא תבלין המתווסף, אבל אין מגדלים אותה לאכילה אלא בייחוד לרפואה ומעט לתבלין. ולא ברור שבתבלין יש איסור כלאי הכרם, ובייחוד תבלין שמעט מקיימים כמותו, והוא אינו נאכל כמות שהוא אלא נותן טעם¹³. כמו כן יש לואיזה שהיא רב שנתית, ואם כן דינה כאילן ולא כירק, וממילא אין בה כלאי הכרם. על כן אם ברשותך לואיזה שהיא אילן, אין לגביה שאלה כלל. אולם ידוע שיש לואיזה שהיא רכה מאוד ועשבונית, ודינה הוא כירק¹⁴. בכל אופן נראה שאפשר להקל אפילו בלואיזה רכה, על פי הדברים שהבאנו לעיל.

סיכום: העולה מכל הנ"ל שאין צורך לחוש שמא סככו הגפנים על הלואיזה או על שיחי תבלין אחרים. אפשר להמשיך ולגדל את הגפנים ואת הלואיזה, ובלבד שכעת לא יהיו מתחת לגפן ירקות או תבואה.

4. הנאה מעץ שגדל מפרי ערלה (הרב דוד אייגנר)

שאלה | באחת החצרות נפל פרי מעץ רימון, שעדיין הוא בשנות ערלה, ומפרי זה צמח עץ רימון חדש. האם מותר לקיים עץ זה וליהנות מפירותיו, אחרי שיעברו שנות ערלתו? **תשובה** | במשנה¹⁵ הובאה דעת רבי יוסי שאין לטעת אגוז של ערלה 'מפני שהוא פרי'. ביאר הריב"מ¹⁶ במקום, שמכיוון שאיסור ערלה הוא איסור הנאה תמידי מהפרי, אין לטעת כלל פרי של ערלה, משום שיש בכך הנאה מערלה. בגמרא¹⁷ הובאה דעתו של 'רב יהודה אמר רב', שאמר בשם רבי יוסי שאם עבר על האיסור, ונטע והרכיב, אזי העץ מותר בהנאה, התוספות רי"ד¹⁷ כותב שלדעת רבי יוסי העץ מותר, מכיוון שגם הקרקע גורמת לכך שהעץ יצמח. הרי שיש כאן היתר ואיסור שגורמים לעץ שיצמח, ודין זה הוא דין 'זה וזה גורם', ומותר.

12. רמב"ם, הל' כלאים פ"ה ה"ט.

13. עיין מעדני ארץ, כלאים פ"א ה"ד.

14. הערת עורך י"פ. רוב הראשונים חולקים על כך בהקשר לכלאיים, עי' חוקות הארץ (שיודפס בע"ה בקרוב), עמ' 460, הערות 16-17.

15. ערלה פ"א מ"ט.

16. ע"ז מח ע"ב.

17. תוספות רי"ד, ע"ז שם.

בשו"ע¹⁸ נפסק: 'אסור ליטע פרי של ערלה; ואם נטעו, הפירות שיוצאים ממנו, מותרים, דזה וזה גורם, מותר'. ביאר הש"ך¹⁹ שאסור לטעת פרי ערלה לכתחילה, משום שהיתר 'זה וזה גורם' הוא רק בדיעבד, אם הדבר כבר נעשה, אך אין ההיתר לעשות כן לכתחילה. **לסיכום**, מותר לקיים עץ שגדל מפרי ערלה, ומותר ליהנות מפירותיו, אחרי שיעברו שנות ערלתו.

5. שחרור אוגר לטבע (הרב דוד אייגנר)

שאלה | אדם מגדל כמה אוגרים בביתו לצורך הנאת ילדיו. אחד מהאוגרים (זכר) החל להזיק את האחרים ולפצוע אותם. האם מותר לו לשחרר את האוגר המזיק במקום פתוח, חרף העובדה כי ייתכן שהוא ייטרף שם, ואף יקשה עליו למצוא שם את מזונו?

תשובה | בבואנו לדון בשאלה האם יש בשחרור האוגר משום צער בעלי חיים, יש לדון בשתי שאלות: באלו בעלי חיים יש לחשוש לצער בעלי חיים, ומתי הפעולה מוגדרת פעולה שיש בה צער.

לגבי השאלה הראשונה, באלו בעלי חיים יש איסור של צער בעלי חיים, כתב היעב"ץ²⁰ שיש איסור צער בעלי חיים בבעלי חיים שהם 'בני מלאכה', והוסיף 'ואפשר שאפי' כלב וחתול נכללים בכך'. מובן מדבריו²¹ שמכיוון שהאוגר משמש את בני האדם בתור חיית מחמד, יש לחשוש בו לצער בעלי חיים לכתחילה.

לגבי השאלה השנייה, אלו פעולות מוגדרות פעולות שיש בהן צער בעלי חיים, כתב 'תרומת הדשן'²² שאין איסור צער בעלי חיים בכל שימוש רגיל של האדם בבעלי החיים, גם אם נגרם ממנו סבל מסוים לבעלי החיים. אלא רק פעולות שיש בהן משום אכזריות - אין לעשותן משום צער בעלי חיים.

אם כן, מכיוון שמדובר באוגר שמזיק את האוגרים האחרים, אין בו גדר של בעל חיים 'שיש בו צורך', כלומר כבר לא ייחשב חיית מחמד.²³ אף שחרורו לטבע לא בהכרח יגרום

18. שו"ע, יו"ד סי' רצד סעי' יב.

19. ש"ך שם, ס"ק כג.

20. שו"ת שאילת יעב"ץ, סי' קי.

21. הערת עורך: אב"ד. לדברי הרב אייגנר כאן, נראה שהיעב"ץ סובר שהיות וכלב וחתול הם חיות מחמד, הם בכלל איסור צער בעלי חיים, שכן חיות מחמד הן בכלל בעלי חיים שהם 'בני מלאכה'. ולפי זה הוא הדין באוגר. אבל באמת מדברי היעב"ץ נראה שהוא מגדיר אותם 'בעלי מלאכה' לא בשל היותם חיות מחמד, אלא משום שיש להם מלאכה שהם עושים. כן מפורש בדבריו בשאילת יעב"ץ סי' יז, שכלב וחתול מוגדרים 'בעלי מלאכה': 'חתול אוכל את העכברים וכלב שומר על הבית', לא ברור שעובדת היות האוגר חיית מחמד מגדירה אותו בגדר של 'בני מלאכה'.

22. שו"ת תרומת הדשן, סי' קה.

23. הערת עורך: אב"ד. עי' לעיל הערה 21; ויש להעיר עוד שנראה שהגדרת היעב"ץ היא הגדרת המין, דהיינו, מין 'כלב' מוגדר בעל מלאכה, הואיל והוא שומר על הבית. מה יהיה הדין בכלב חולה שאינו מסוגל לשמור על הבית? מדברי היעב"ץ נראה שהוא מגדיר את המין, ובמין זה של כלב, שבעיקרו הוא בעל מלאכה, יש איסור של צער בעלי חיים. איסור צער בעלי חיים אינו תלוי בשאלה האם יש לאדם צורך כעת בבעל חיים מסויים או לא. ולכן אם נגדיר את האוגר מין שיש בו צער בעלי חיים, אזי העובדה שעתה אינו זקוק לו, אינה משנה את הדין שהוא בכלל איסור צער בעלי חיים.

לו למוות מיידי, ולכן אין בשחרורו משום מעשה של אכזריות, שהרי אינו משליך אותו בידיים לפני בעל חיים שיטרוף אותו. לכן נראה שמותר לשחררו.²⁴

עם זאת, יש לזכור כי לאדם ישנה אחריות על כל בעלי החיים שברשותו, ויש לו לטפל בהם באופן סביר ככל האפשר, כדברי 'ספר חסידים':

כל מעשה שאדם גורם צער לחבירו נענש ואף אם יעשה צער על חנם לבהמה כגון שמשים עליה משאוי יותר מאשר יכולה לשאת ואינה יכולה ללכת ומכה אותה עתיד ליתן את הדין.

לכן על כל המגדל בעלי חיים בביתו לעשות את מירב המאמצים לכך שבעלי החיים יחיו באופן סביר בביתו, ורק כשאין ברירה ואי אפשר לו להחזיקם בביתו או למוסרם לאחר, מותר לו לשחררם.

יש להדגיש כי מבחינת חוק צער בעלי חיים, אין לנטוש כלל בעלי חיים שבאחריות האדם, וכן יש מקרים שבהם שחרור בעלי חיים לטבע משנה את האיזון הביולוגי במקומות מסוימים.

6. הפרשת חלה במסיבת בת מצווה שהוקדמה (הרב אהוד אחיטוב)

שאלה | לעתים חוגגים מסיבת בת מצווה עוד לפני שמלאו לבת שתיים עשרה שנה. האם במסיבה כזאת מותר לתת לבת להפריש חלה, על אף שאינה בת מצווה?

תשובה | כידוע יש השוואה בין הפרשת חלה להפרשת תרומות ומעשרות בהרבה עקרונות. מצאנו מחלוקת במשנה²⁵ מהו התוקף של הפרשת תרומות ומעשרות לפני גיל מצוות. הרמב"ם פסק כדעת הסוברים שמשווים בין תרומות ומעשרות לנדרים בהלכות אלו, וכפי שנדר של קטן מתקיים אם הגיע לעונת נדרים,²⁶ כך גם תרומתו תרומה; וזו לשונו:²⁷

קטן שהגיע לעונת נדרים אעפ"י שלא הביא שתי שערות ולא נעשה גדול **אם תרם תרומתו תרומה**, ואפילו בתרומה של תורה הואיל ונדריהן והקדשן קיימין מן התורה כמו שביארנו בנדרים.

את הגדרת 'עונת נדרים' אכן מבאר הרמב"ם בהלכות נדרים²⁸, שמדובר על התקופה **שאחרי** הגעת הקטן או הקטנה לגיל מצוות. אמנם גם אם הקטן או הקטנה הפרישו תרומות ומעשרות בתוך השנה **שלפני** הגיעם לגיל מצוות, ההפרשה תקפה. אך זאת בתנאי שבחנו אותם והתברר שהם מבינים מה המשמעות של מעשיהם, ואם לא כן

24. הערת עורך אב"ד. מדברי 'תרומת הדשן' הללו אפשר ללמוד שמותר לעשות כל שימוש רגיל בבעלי חיים, אבל הפקרת הבעל החיים למדרס שיני חתולים, (גם אם זה לא יקרה באופן מיידי), אינו נחשב שימוש שמותר לעשותו בבעל חיים.

25. תרומות פ"א מ"א, מ"ג.

26. הערת עורך: י"פ. עי' במאמריהם של הרב עזריאל אריאל והרב מרדכי רבינוביץ, התורה והארץ ד, עמ' 328-324.

27. רמב"ם, הל' תרומות פ"ד ה"ה.

28. רמב"ם, הל' נדרים פ"א ה"א-ה"ב.

ההפרשה אינה תקפה²⁹. אמנם ה'חכמת אדם'³⁰ פסק שבכל מקרה, הפרשת תרומות ומעשרות בתוך השנה **שלפני** גיל מצוות תקפה, גם בלא לבדוק אם הם מבינים את משמעות מעשיהם. זאת כיוון שהוא סובר ש'עונת נדרים' היא בשנה הסמוכה לגיל מצוות, **לפני** הגיעם לגיל זה. אולם מלשון השו"ע³¹ מוכח שהחמיר כרמב"ם, שהרי פסק: קטן שהגיע לעונת נדרים, אע"פ שלא הביא שתי שערות ולא נעשה גדול, אם תרם תרומתו תרומה...

ובהלכות נדרים³² ביאר ש'עונת נדרים' היא אחר גיל מצוות, ורק אז הפרשת קטן וקטנה מועילה בדיעבד אף בלא בדיקה. אולם בנוגע ל'קטן בן י"ב שנה ויום אחד וקטנה בת י"א שנה ויום אחד', פסק השו"ע (שם) כרמב"ם, שרק '**אם יודעים לשם מי נדרו ונשבעו, נדריהם נדר ושבועתם שבועה**...'. וכן נראה שהבין השו"ע³³ בדעת השו"ע. אולם כל הדיון הוא על מקרה של דיעבד. לכתחילה בנות שמקדימים את מסיבת בת המצווה שלהן מטעמים כלשהם, אפילו הקדמה של כמה ימים בודדים, אין להן להפריש חלה, אבל יכולות הן לסייע בהכנות למצווה, ולהיכנס לעול המצוות בשמחה ובטוב לבב³⁴.

7. הנאה מראיית פירות ערלה (הרב אהוד אחיטוב)

שאלה | האם מותר לקטוף פירות ערלה מהגינה ולהניחם בקערה על השולחן לשם הנאה מראייתם?

תשובה | פירות ערלה אסורים באכילה ובהנאה, ויש מצווה לאבד אותם. יש לדון באיסורי הנאה, אם נכלל בהם גם איסור ראייה או שראייה אינה בכלל איסורי הנאה. מצאנו שנחלקו בדבר לגבי איסור הנאה מקודשים, האם איסור ראייה בכללו או לאו. המחלוקת שנחלקו חכמינו ז"ל היא אם הנאת ראייה נחשבת הנאה האסורה בקודשים, או שמא רק שימושים ממשיים נחשבים להנאה, אך שימושים של ראייה, שמיעה וריח אינם נחשבים להנאה האסורה. כפי הנראה, הדבר תלוי במחלוקת בין התלמוד הבבלי לתלמוד הירושלמי. לדעת הירושלמי³⁵ אכן מותר לכתחילה ליהנות ממראה של הקדש, ולדעתם מותר היה ליהנות מהאור של שמחת בית השואבה לצורך ברירת החיטים. אך לדעת הבבלי³⁶ אסור ליהנות ממראה של הקדש, לכל הפחות מדרבנן³⁷, אף שהנאה זו פחותה

29. על פי הרדב"ז והגהות מיימוניות שם.

30. שערי צדק, שער מצות הארץ פ"ח סעי' ב, וסעי' ה.

31. שו"ע, יו"ד סי' שלא סעי' לג.

32. שו"ע, יו"ד סי' רלג סעי' א.

33. שו"ע, שם ס"ק ג.

34. על עצם החשיבות של ציון יום בת המצווה בתור יום שמחה, כבר כתב מו"ז בשו"ת ישכיל עבדי ח"ה,

או"ח סי' כח.

35. ירושלמי, סוכה פ"ה ה"ג.

36. פסחים כו ע"א.

37. תוס' שם, ד"ה מעילה.

בחומרתה משימוש ממשי בקודשים, אשר עליו מתחייבים קורבן מעילה. וכך נפסק להלכה³⁸: 'קול ומראה וריח של הקדש לא נהנין ולא מועלין'.

השאלה היא אם אפשר ללמוד מאיסור הנאה מקודשים לשאר איסורי הנאה? אמנם מצאנו גם באיסור עבודה זרה איסור הנאה מקול ומראה, אך עדיין ניתן לחלק בין הנאה מעבודה זרה לשאר איסורי הנאה. עבודה זרה, חז"ל החמירו מאוד בהנאה ממנה, ואין להשוותה לשאר איסורי הנאה, שכן ייתכן שלגביהם לא החמירו בהנאת ראייתם. אלא שמצאנו שגם הנאה מריח של ערלה אסורה, כפי שכתב הריטב"א³⁹: 'אתרוג של ערלה אסור, דהא נמי לריחא עביד וקא מתהני מפירא'. כלומר, לדעתו אסור להריח אתרוג של ערלה, כיוון שחלק מהשימוש באתרוג הוא ההנאה מריחו, וזוהי הנאה מקובלת ממנו. לפיכך כאשר מדובר באתרוג שגדל על העץ בתוך שנות הערלה, אסור להריח בו⁴⁰. הוא הדין בנוגע להנחת פירות בקערה לצורך נוי, כיוון שזהו חלק מהשימוש המקובל בפירות (אף שאין זה השימוש העיקרי), אסור לעשות כן בפירות ערלה, כיוון שהדבר נחשב הנאה האסורה. נוסף על כך, יש לציין שהנחת פירות ערלה בקערה בתוך הבית עלולה להביא גם תקלה בכך שייאכלו בטעות, ולפיכך יש להימנע מכך.

8. תשלום עבור נסיעה במטבעות מעשר-שני (הרב אהוד אחיטוב)

שאלה | היו ברשות אדם (שאינו מנוי בקרן מעשרות) מטבעות לחילול מעשר שני ובטעות הוא השתמש במטבעות לתשלום עבור נסיעה באוטובוס. כיצד עליו לנהוג?

תשובה | אם אדם השתמש בטעות במטבעות מעשר-שני לצורך קנייה, לעתים קדושת מעשר-שני שבמטבעות נשאת בבעלותו, ולעתים אינה נשאת בבעלותו. יש לחלק בין שני מקרים:

א. אדם רכש מוצרי מזון בחנות ובטעות שילם עבורם במטבעות של מעשר-שני שהיו ברשותו. במקרה זה, קדושת מעשר-שני שהייתה במטבעות הועברה למוצרי המזון שזה עתה רכש. כל שעליו לעשות הוא לחלל את המעשר-השני שבמוצרי המזון שקנה על מטבעות אחרים שברשותו. זאת באופן שיאמר את נוסח חילול מעשר-שני, המודפס בכל נוסח הפרשת תרומות ומעשרות.

ב. אדם רכש כלי בית וכדומה או מוצרים אחרים שאינם מוצרי מזון, ובטעות שילם עבורם במטבעות של מעשר-שני; או שקנה בהם כרטיס נסיעה באוטובוס. במקרים אלו קדושת מעשר-שני שבמטבעות אינה פוקעת מהמטבעות, אלא היא עוברת לבעלותם של מוכר הכלים, או של נהג האוטובוס⁴¹. מובן שהדבר הרצוי הוא לאתר אותם ולבקש מהם חזרה את אותן המטבעות. אך אם הדבר אינו אפשרי, נפסק להלכה שמי שהיו בעלי המטבעות בזמן שהטעות אירעה - עליהם לייחד מטבעות חלופיים במקום המטבעות

38. רמב"ם, הל' מעילה פ"ה הט"ז.

39. ח' הריטב"א, ע"ז יב ע"ב, ד"ה גמרא.

40. עי' בהרחבה ספר התורה והארץ ה', עמ' 206-200.

41. רמב"ם, הל' מעשר שני ונטע רבעי פ"ז הט"ז. וע"ע שם פ"ג ה". וראה תוספות, קידושין נו ע"א, ד"ה מתקיף לה.

שיצאו מרשותם בטעות, ולראות במטבעות השניים מטבעות הקדושים בקדושת מעשר-שני.

לסיכום, מי שהשתמש בטעות במטבעות מעשר שני לתשלום עבור נסיעה, ואינו יכול לאתר את המטבעות הללו, עליו לקחת מטבעות אחרים בשווי המטבעות הראשונים, ולומר: 'המעשר שני שהיה במטבעות שיצאו מרשותי - בכל מקום שהוא, הרי הוא מחולל על המטבעות שלפניי'. לאחר פעולה זו, דין המטבעות החדשות כדין מטבעות של מעשר-שני. למותר לציין שהמחזיקים ברשותם מטבעות לצורך חילול מעשר שני, עליהם לדאוג שהמטבעות יישמרו במקום מיוחד, וכן לסמן אותם בסימון ברור, שלא יבואו להשתמש בהם בטעות לשימושים אחרים.

9. הפרשת מעשרות בטעות (הרב איל בן דוד)

שאלה | אדם הפריש מעשר בשנת מעשר עני (שנת תשע"ד), ובגלל ההרגל אמר שהוא מפריש 'מעשר שני' במקום 'מעשר עני'. האם ההפרשה חלה בדיעבד או שעליו לחזור ולהפריש?

תשובה | אם טעה ואמר 'מעשר עני', במקום לומר 'מעשר שני', יש להבדיל בין שתי אפשרויות של טעות: 1. טעה בלשונו, דהיינו ידע שהשנה היא שנת מעשר עני, ובטעות החליף ואמר מעשר שני. 2. טעה וחשב שהשנה היא שנת מעשר שני, ואף אמר כן בפיו. אם טעה בלשונו, מפורש בשו"ע שאין הפרשתו חלה כלל⁴², וצריך לחזור ולהפריש בברכה (אם היה הפסק אחר ההפרשה). אבל אם טעה בשנת המעשר, והתכוון בטעות להפריש מעשר שני וכך גם אמר, אזי יש אומרים⁴³ שיצא ידי חובה. זאת כיוון שהתורה לא קראה למעשרות בשמות: 'ראשון', 'שני' ו'עני', ורק אמרה שיש להפריש בכל שנה מעשר נוסף חוץ מהמעשר הראשון (אלא שדינו חלוקים בין השנים, שבשנים אבד"ה, יש לו דינים מסוימים, ובשנים ג'ו יש לו דינים אחרים). לכן יצא ידי חובה, מכיוון שבאמת הוא הפריש מעשר שני, אלא שיש על המעשר הזה דין מעשר עני עם כל פרטיו. ואולם יש מי שאומר⁴⁴ שהואיל וטעה - אין הפרשתו כלום והפירות נשארו בטבלם. להלכה, נראה שמדי ספק לא יצאנו, ולכן אם טעה בשנת המעשר - יחזור ויפריש בלא ברכה.

10. ברכה על הפרשה חוזרת של מעשר עני (הרב איל בן דוד)

שאלה | אדם שטעה בלשונו ואמר שמפריש מעשר שני במקום מעשר עני, מה יברך שיחזור ויפריש שוב⁴⁵ ?

תשובה | כתב הרמב"ם⁴⁶:

42. שו"ע, יו"ד סי' שלא סעי' מה.

43. אוצר התרומות, כרם ציון עמוד ו' ואילך; ועיין מים חיים (לרב חיים שמואלביץ), מכשירין פ"ב מ"א, עמ' רכז; צפנת פענח ח"ג, בהשמטות, בד"ה וזה באמת תליא.

44. חזו"א, במכתב שנדפס בדרך אמונה ח"ג, עמ' 776.

45. ראה בתשובה הקודמת.

46. רמב"ם, הל' מעשר פ"א הט"ז.

המפריש מעשר זה מברך תחלה כדרך שמברכין על המצות וכן מברך על מעשר שני ועל מעשר עני ועל מעשר מן המעשר מברך על כל אחד בפני עצמו, ואם הפריש הכל זה אחר זה מיד ולא סח ביניהן כוללן בברכה אחת ומברך להפריש תרומות ומעשרות.

למדנו מדברי הרמב"ם שלהפרשת מעשר עני יש ברכה מיוחדת, ובהפרשה רגילה הוא מברך ברכה כוללת, שבה הוא יוצא ידי חובה גם על הפרשת התרומה ומעשר ראשון וכו'. אם כן אדם שטעה בלשונו ולא אמר 'מעשר עני', צריך לחזור ולהפריש, ויברך 'אשר קדשנו במצותיו וציונו להפריש מעשר עני' (ב- ל')⁴⁷. אולם לשיטת הרמב"ם עליו לברך כך דווקא אם מפריש מעשר עני משלו, אבל אם מפריש מעשר עני משל אחרים, מברך 'על הפרשת מעשר עני' (ב- 'על')⁴⁸.

11. נתינת שוויים של פירות מעשר עני⁴⁹ (הרב איל בן דוד)

שאלה | האם יש חובה לתת דווקא את הפירות של מעשר העני, או שאפשר לתת את שוויים הממוני?

שאלה | מצד הדין יש לתת את הפירות עצמם לעניים, ולא את דמיהם⁵⁰. אם אינו מוצא עני לתת לו, מחויב לאכול את הפירות (אם יש לו עניין בהם) ולתת לעני את דמיהם, מדין השבת אבדה.

כתב הרמב"ם לגבי מתנות כהונה:⁵¹

מקום שאין בו כהן מעלה המתנות בדמים ואוכלן **מפני הפסד כהן** ויתן הדמים לכל כהן שירצה.

משמע מדבריו אפוא שרק מפאת הפסד הכוהן הוא חייב לדאוג למתנות, אבל אינו חייב בכך מצד הקדושה שבהם. לעומת זאת לגבי תרומה, כתב הרמב"ם⁵²:

אין ישראל חייבין להטפל בתרומה ולהביאה מן הגורן לעיר ומן המדבר לשוב... ואם היתה חיה או בהמה אוכלתה שם ואינה משתמרת שם מהם **התקינו חכמים**

47. ר"ש וריבמ"ץ, מעשר שני פ"ה מ"א. דרך אמונה, הלכות מעשר פ"א ס"ק ק"ח.

48. רמב"ם, הל' ברכות פ"א ה"ב.

49. ע' במאמר הרב יעקב אפשטיין, אמונת עתיד 93 (תשע"ב), עמ' 40-46, ובהערת הרב יואל פרידמן (שם, עמ' 46), ואין בית המדרש בלא חידוש.

50. דרך אמונה, שם צה"ל סק"ד; וכן נכתב בדרך אמונה, הלכות מעשר פ"ז ה"ה, ס"ק כה; וכן משמע מדברי הריטב"א והרשב"א, גיטין ל ע"ב, בד"ה ישראל שאמר ללוי. וכן כתב חזון איש, מעשרות ס' ח אות ה, בד"ה וברדב"ז. ועיין תשובת מהר"י קורקוס הובאה בשו"ת הרדב"ז ח"א, ס' ש"מ. וכן עיין בדברי הרדב"ז שם, הדנים בחובת נתינת מתנות כהונה הן או גם דמיהן; והחזו"א הנ"ל למד מזה גם לעניין מעשר עני; וכן בדרך אמונה הנ"ל. ועיין אמונת עתיד, גיליון 93 עמ' 46-40 במאמרו של הרב יעקב אפשטיין, ובהערת הרב יואל פרידמן שם. ומדברי רבנו שמחה (בתשובה שהובאה באור זרוע, הל' צדקה ס' יא), משמע כדברי הראשונים הנ"ל, שאם נתן את הדמים ולא את הפירות עצמם, לא יצא ידי חובת נתינה לעני.

51. רמב"ם, הל' ביכורים פ"ט ה"ז.

52. רמב"ם, הל' תרומות פ"ב ה"ז.

שיטפל בה ויביאנה לעיר ויטול שכר הבאתה מכהן, שאם הפרישה והניחה לבהמה ולחיה ה"ז חילול השם.

נמצא שלגבי תרומה - יש תקנת חכמים לטפל בה, ואילו לגבי מתנות כהונה - אין תקנת חכמים לטפל בהן. ונראה שסיבת ההבדל היא שמתנות כהונה - אין בהן קדושה, וכן כתב הרמב"ם⁵³:

ואם רצה הכהן למכור המתנות או ליתנן במתנה אפילו לעכו"ם או להאכילם לכלבים מאכילם שאין בהן קדושה כלל.

לפי זה נראה שהואיל ומתנות עניים גם כן אין בהן קדושה, אין חיוב מדרבנן להיטפל בהן. ואולם במקרה שייגרם הפסד לעניים אם לא יאכלן, יש לו לאוכלן ולשום את דמיהם, מדין השבת אבדה.

12. 'בית האוצר' לכתחילה או בדיעבד (הרב איל בן דוד)

שאלה | האם הפיתרון של 'בית האוצר' למעשר עני הוא פיתרון 'לכתחילה' או 'בדיעבד', שהרי לכתחילה צריך לתת את הפירות עצמם לעניים?⁵⁴
תשובה | מצד הדין צריך לתת את הפירות דווקא לעני⁵⁵. החיוב הוא שהעני יזכה בפירות. זכיית העני בפירות יכולה להיעשות בכל אחת מדרכי הקניינים שמועילות לפי ההלכה. אחת מהדרכים שבהן אפשר לזכות את העני בפירות, היא דין מכירי עני. דין זה מפורש ברמב"ם⁵⁶:

כיצד מפריש עליהן מפריש תרומה או מעשר ראשון או מעשר שני מפירותיו ומזכה בהן על ידי אחר לאותו כהן או הלוי או העני שהלווה, **ואם היו רגילין ליטול ממנו והוא רגיל שלא יתן אלא להן אינו צריך לזכות על ידי אחר** ואחר שמפריש מחשב כמה שוה זה שהפריש ומנכה מן המלוה עד שיפרע כל חובו ומוכר התרומה לכל כהן שירצה ואוכל המעשרות.

לפי דברי הרמב"ם נמצא שאם אדם רגיל לתת דווקא לעני מסוים, וכן העני רגיל ליטול ממנו, אין צורך לעשות פעולת קניין, כי זו מתרחשת ממילא, **ואם כן נמצא שהעני קונה את הפירות ישירות**. בעל הפירות נותן הלוואה לעני, וכך העני חייב לו כסף, ובכל פעם שהעני זוכה בפירות - הוא מקנה בחזרה לבעל הפירות את הפירות תמורת קיזוז מהחוב שלו כלפיו. אם כן למדנו שדרך זו של 'בית האוצר' היא לכתחילה, והמנוי לקרן מקיים את מצוות מעשר עני כראוי⁵⁷.

13. נתינת מעשר עני לכוהן או לוי עניים (הרב איל בן דוד)

שאלה | האם מותר לתת מעשר עני לכוהן או לוי שהם עניים?

53. רמב"ם, הל' ביכורים פ"ט ה"כ.

54. ראה בתשובה לעיל.

55. ראה בתשובה לעיל.

56. רמב"ם, הל' מעשר פ"ז ה"ו.

57. וע"ע דרך אמונה, הל' מתנות עניים פ"ו ס"ק ד.

תשובה | בשו"ת 'בנין ציון', נשאלה שאלה מאת בנו של המחבר על נושא זה:⁵⁸
נסתפקת בני אם עניי כהנים ולוים יש להם חלק במתנות עניים ובפרט במעשר
עני **מפני שלא מצאת דין זה מפורש ברמב"ם** ובפוסקים... מכ"מ הנחת בצ"ע מפני
שבפוסקים לא הוזכר הדין.

והנה, מפורש הדבר בפסוק⁵⁹:

מִקְצָה שְׁלֹשׁ שָׁנִים תּוֹצִיא אֶת כָּל מַעֲשֹׂר תְּבוּאָתְךָ בְּשָׁנָה הַהִוא וְהִנַּחְתָּ בְּשַׁעְרֶיךָ. וּבָא
הַלֵּוִי כִּי אֵין לוֹ חֶלֶק וְנִחְלָה עִמָּךְ וְהִגֵּר וְהִיָּתוּם וְהָאֱלֻמָּנָה אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ וְאָכְלוּ וְשָׂבְעוּ
לִמְעַן יִבְרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה.

ומפורש הדבר אף ברמב"ם, בסוגיה אחרת, כבדרך אגב⁶⁰:
שדה של גידולי תרומה חייבת בלקט שכחה ופאה ובתרומה ומעשרות ובמעשר
עני, ועניי ישראל ועניי כהנים נוטלים ממנה מתנות אלו, **עניי כהנים** אוכלין את
שלהם ועניי ישראל מוכרין את שלהם לכהנים בדמי תרומה והדמים של עניים, וכן
בן לוי מוכר המעשר שלו לכהנים.

נמצא אפוא שלהלכה, פשוט שאפשר לתת מעשר עני לכוהן או לוי עניים

14. **חידוש כרם בגובה של פחות מטפח** (הרב יואל פרידמן)

שאלה | כרם ניטע בשנת תשמ"ו וזמורות הרוכב נחלשו. כדי לחדש את הכרם, דאג
המגדל להוצאת זמורה חלופית מאחת העיניים התחתונות של הרוכב, ולאחר מכן גזם
את הרוכב הישן. במשך הזמן האדמה עלתה בגובהה ונהייתה צמודה למקום הוצאת
הרוכב החדש. אחד המשגיחים טוען שכיוון שיש פחות מטפח בין הקרקע לבין גובה
יציאת הרוכב החדש - אין לתת כשרות מהדרין לפירות, מחשש של איסור ערלה. האם
טענתו נכונה?

תשובה | הרמב"ם⁶¹ והשו"ע⁶² פסקו כדעת חכמים, שרק היוצא מן השורשים חייב
בערלה. לדעתם אם גזמו עץ או לחילופין עשו הרכבה בגובה נמוך, אין צורך למנות שוב
שנות ערלה. שיטת הרא"ש⁶³ היא שיש הבדל אם התחדשות העץ היא מעל גובה טפח או
מתחת לגובה זה. ברור שיסוד הדין של החיוב המחודש של העץ בערלה הוא מדרבנן,
מפני מראית העין.

בנידון דידן, גם לאחר הגבהת האדמה נותר גזע, אף אם גובהו פחות מטפח עד מקום
צמיחת הזמורה החדשה, ולכן לדעת הרמב"ם והשו"ע אין למנות שוב שנות ערלה, וכך
היא ההלכה מעיקר הדין.⁶⁴ אמנם יש שחששו לדעת הרא"ש⁶⁵, אך לענ"ד בנידון דידן גם

58. שו"ת בנין ציון, החדשות ס' נד.

59. דברים יד, כח-כט. כן העיר ערוך השולחן, הל' זרעים ס' יד סעי' יא.

60. רמב"ם, הל' תרומות פי"א הכ"ז.

61. רמב"ם, הל' מע"ש פ"י הי"ט.

62. שו"ע, יו"ד ס' רצד סעי' יח.

63. רא"ש, הלכות קטנות ס"ק ד.

64. חזו"א, כלאים ס' ד ס"ק כז, ד"ה והאי.

65. ש"ך לשו"ע, שם, ס"ק לא; ביאור הגר"א לשו"ע, שם, ס"ק נד.

לדעת הרא"ש אין מקום לחשש. הרא"ש מחמיר בשני מקרים: א. כשמדובר ב'ילדה' שעדיין לא יצאת משנות הערלה, וכיוון שהיא אינה גדלה מעל טפח, היא נשארת באיסורה, מפני 'דמתחזיא כבת שתא'. ב. כאשר קצצו את העץ, והקיצוץ הוא אשר גרם להנמכתו של העץ לגובה של פחות מטפח. בנידון דידן, ההתחדשות של הרוכב נעשתה כאשר שאר הגפן הייתה גדולה ומפותחת. רק לאחר מכן, כשהזמורה החלופית התפתחה, גזמו את הרוכב הישן. הסיבה שבגללה נותרה הגפן בגובה של פחות מטפח היא בעקבות הקלטור שהרים את האדמה, ולא בגלל הגיזום או ההתחדשות של הרוכב. כמו שלא יעלה על הדעת לחייב שנות ערלה לעץ בוגר בגלל הגבהת האדמה עד לגובה ההרכבה, גם לדעת הרא"ש, כך גם בנידון דידן. בעת הגבהת האדמה כבר צמחה הזמורה החדשה לגובה ההדליה, ואין זה מענייננו שמן האדמה ועד למקום צמיחת הזמורה יש פחות מטפח.

לסיכום, לענ"ד אין שום בעיה של התחדשות הגפן בפחות מטפח, כשהדבר נגרם עקב הגבהת האדמה כדלעיל - אין בגפן זו חשש ערלה, והענבים מותרים באכילה גם למהדרין מן המהדרין.

15. חיוב כרם רבעי ביישוב מצפה רמון (הרב יואל פרידמן)

שאלה | האם יש לפדות פירות שנה רביעית למניין שנות ערלה, בכרם שמצוי במצפה רמון?

תשובה | לגבי דין כרם רבעי יש מחלוקת, אם הוא נוהג בחו"ל אם לאו. דעת הגאונים⁶⁶ היא שכרם רבעי נוהג בחו"ל⁶⁷ ואילו דעת הרמב"ם⁶⁸ היא שאין דין זה נוהג בחו"ל. נראה שהמחלוקת ביניהם היא האם רבעי דומה למעשר שני או שהוא המשכו של איסור ערלה.⁶⁹ ה'שולחן ערוך'⁷⁰ הביא שתי דעות: ב'סתם' כתב שנוהג נטע רבעי בחו"ל, ודעה שנייה בשם 'יש מי שאומר', הביא את דעת הרמב"ם שאף כרם רבעי אינו נוהג בחו"ל. הרמ"א הכריע כדעת הגאונים, שיש לחלל רבעי מן הכרם גם בחו"ל, ופטר עצי פרי אחרים מן הרבעי; וכן הכריע גם הגר"א.⁷¹

66. שאלות דרב אחאי, קדושים, שאלתא ק; תוספות, ברכות לה ע"א, ד"ה ולמאן; ר' יונה, דף כד ע"ב מדפי הרי"ף; רשב"א, ברכות שם [וע"ע שו"ת הרשב"א המיוחסות, סי' קנו]; רא"ש, ברכות פ"ו סי' א.

67. ולא נטע רבעי.

68. רמב"ם, הל' מאכלות אסורות פ"י הט"ו.

69. עי' רמב"ן, ר"ה ט ע"ב, שהביא ראיה לדברי הרמב"ם מן הירושלמי, מעשר שני פ"ה ה"ב, שהוקש דין רבעי לדין מעשר שני - כמו שאין מעשר שני נוהג בסוריא, הוא הדין גם רבעי. לפי הנראה לדעת הגאונים, נטע רבעי נמשך גם אחר דין ערלה, וכפי שנוהג ערלה בחו"ל - הוא הדין גם רבעי; וכן נכתב בשו"ת באהלה של תורה ד, סי' לז.

70. שו"ע, יו"ד סי' רצד סעי' ז.

71. ביאור הגר"א לשו"ע, יו"ד סי' רצד ס"ק כח. והוא אף דחה את ראיית הרמב"ם מן הירושלמי (ראה לעיל הערה 4), והוכיח משם להפך. לדעתו הירושלמי פוטר רבעי בסוריא רק בגוי, כי שם קי"ל שיש קניין לגוי להפקיע.

לכן למעשה יש להכריע שכרם רבעי נוהג גם בחו"ל, בין לדעת השו"ע ובין לדעת רמ"א. ואמנם מצפה רמון אינו חו"ל. מו"ר הגר"י אריאל שליט"א כתב שמצפה רמון הריהו בכלל גבולות ההבטחה - ייתכן שהוא חלק מגבולות עולי מצרים וייתכן שמחוצה להם.⁷² לכן ייתכן שאף לדעת הרמב"ם יש לחלל כרם רבעי במצפה רמון, כי אם אכן מצפה רמון נחשב חלק מגבולות עולי מצרים, אזי דעת הרמב"ם היא שחייבים שם במעשר שני, כפי שכתב בהל' תרומות פ"א ה"ה.⁷³

16. חילול כרם רבעי שענביו מבשילים ונקטפים בזמנים שונים (הרב יואל פרידמן)

שאלה | הענבים של הכרם נקטפים לאורך תקופה של כמה שבועות, כיוון שהם מגיעים להבשלה גמורה ולרמת סוכר מספקת בשלבים, ולא בבת אחת. הפועלים והמדריכים עוברים בין שורות הכרם וקוטפים את הפירות הבשלים - מהי הדרך טובה ביותר לחילול הרבעי?

תשובה | הדין הוא שאין מחללים את הרבעי במחובר⁷⁴, והבעיה היא שקשה הדבר שכל הפועלים והמדריכים יחללו את הרבעי בכל עת שהם קוטפים כמה גרגרי ענבים. לכן הדרך הטובה היא לחלל את הפירות במחובר, אך להתנות שהרבעי יחול בעת הקטיף. עצה זו כבר מוזכרת בגמרא⁷⁵ בקשר לצנועים שנהגו להציל את העם הקוטף פירות רבעי בשביעית. ואמנם החזו"א⁷⁶ כתב שדרך זו יעילה רק אם הפירות כבר בשלים, אך אם הם אינם בשלים, החילול אינו חל על תוספת ההבשלה, והוא הוכיח דבריו מתוספות.⁷⁷ אך הגר"ח⁷⁸ גרוסברג כתב שאף לדעת התוספות, הבעיה של תוספת הבשלת הפירות היא רק במקרה שחלות הרבעי היא למפרע, וכשהוא אומר 'כל הנלקט'. אך אם חלות הרבעי היא בעת הקטיף ('כל המתלקט') לא אכפת לנו מתוספת ההבשלה. **למעשה**, כדאי לומר את נוסח החילול מידי שבוע. במרווח כה קצר של זמן ובשלבים מאוחרים של הגידול (לפני הקטיף), מתווספים אמנם סוכרים לפירות, אך אין תוספת גידול משמעותית. הנוסח הוא כדלהלן: 'פירות הרבעי בתוספת רבע מערכך'⁷⁹ יהיו מחוללים **בעת שייקטפו**, כל דרגת חיוב על פרוטה ורבע בנפרד, במטבע המיועדת לכך בשבילי.⁸⁰ כיוון שהחילול

72. ע"י במאמרו של הרב יעקב אריאל: 'הפרשת חלה בגבול הדרומי', אמונת עתיך 56 (תשס"ד), עמ' 22-10, ובפרט עמ' 20-21; 'ערלה בערבה', שם, 53 (תשס"ג), עמ' 31-37.

73. ע"י במאמר הרב יהודה עמיחי, 'ברכה על הפרשת תרומות ומעשרות בגבולות עולי מצרים', אמונת עתיך 94 (תשע"ב), עמ' 11-21, ובפרט בעמ' 14-15.

74. רמב"ם, הל' מע"ש פ"ט ה"ב.

75. ב"ק סט ע"א.

76. חזו"א, דיני ערלה אות מז; ערלה סי' יד ס"ק ה.

77. ב"ק שם, ד"ה כל הנלקט.

78. נטע הלולים, עמ' כא זרע גד ס"ק יח.

79. תוספת הרבע היא רק כשהבעלים אומר את נוסח החילול. בשליח או במיופה כוח - אם מחלל על מטבע שלו, אינו מוסיף חומש, ואם מחלל על מטבע של הבעלים - מוסיף חומש, ע"י הרב עזריאל אריאל, הפרשת תרומות ומעשרות במערכת הציבורית, עמ' 105 הערה 21.

80. למנויי 'בית האוצר'. על פי נוסח הפרשת תרומות ומעשרות של 'בית האוצר'.

חל בכל עת שמישהו קוטף, ובכל פעם צריך פרוטה, **יש להיזהר** ולדאוג שיהיו מספיק פרוטות פנויות במטבעות שמיועדות לחילול הרבעי. בשעת הצורך יש לחלל ולרוקן את הרבעי מן המטבעות שברשותו מידי יום.⁸¹

17. ברכה על חילול עתידי של כרם רבעי (הרב יואל פרידמן)

שאלה | אדם מחלל את הרבעי אחת לשבוע⁸² ואומר את הנוסח שהוזכר לעיל: 'פירות הרבעי... יהיו מחוללים בעת שייקטפו...'. מתי עליו לברך - בעת אמירת הנוסח או בעת חלות החילול?

תשובה | החזו"א⁸³ כותב שאדם האומר נוסח הפרשת תרומות ומעשרות מראש⁸⁴, עליו לברך בעת אמירת הנוסח. החזו"א נסמך על דברי ה'מגן אברהם'⁸⁵ שאין פודים את הבכור בשבת, וגם אי אפשר לתת לכוהן את הכסף בערב שבת בתנאי שיחול הפדיון בשבת עצמה. טענת המג"א היא שבמקרה זה אי אפשר יהיה לברך על הפדיון. בערב שבת אין לברך, כי עדיין אין מצווה, שכן הבכור עדיין לא הגיע לימיו השלושים. בשבת עצמה אין לברך, כי הוא אינו עושה שום מעשה משמעותי שראוי לברך עליו. המקרה דנן - חילול רבעי של פירות מחוברים 'לכשיקטפו' - הוא מקרה ביניים. מחד גיסא, כשהפירות מחוברים אין מצוות חילול רבעי, ולכן אינו יכול לברך. מאידך גיסא, יש הבדל בין פדיון הבן לבין רבעי: בפדיון הבן בערב שבת, עדיין לא הגיע יום השלושים והבן כלל לא התחייב בפדיון. לעומת זאת, ברבעי, הפירות כבר חייבים ברבעי⁸⁶, ואף 'בידו' של הבעלים לקטוף את הפירות ואז לפדות אותם.⁸⁷ **למעשה**, אין לברך כלל אם אומר את הנוסח מראש ולכך נוטה דעת הגרש"ז אויערבאך.⁸⁸

18. ערלה ב'תפוח הוורד' (הרב יואל פרידמן)

שאלה | 'תפוח הוורד' גדל על עץ פרי ירוק-עד ממשפחת ההדסיים (Syzygium jambos), והוא משמש הן לנוי והן למאכל. שימושו לנוי הוא לגדרות, והפרחים שלו גדולים ומרשימים. הפרי מבשיל בסביבות חודש יוני, צבעו צהבהב, הוא מתאים למאכל וניתן להכין ממנו ריבות וקינוחים. האם יש בו איסור ערלה?

81. ע"ע חבל נחלתו יג, עמ' 219-220.

82. ראה בשאלה הקודמת.

83. חזו"א, דמאי ס' ט ס"ק טו.

84. בין אם ההפרשה היא על ידי 'ברירה' ובין אם החלות היא בעת בירור המציאות.

85. מג"א, לשו"ע או"ח ס' שלט ס"ק ז.

86. עי' במאמרנו 'דילול פירות רבעי', אמונת עתיד 97 (תשע"ג), עמ' 59-61, באיזה שלב בגידול הפרי מתחיל חיוב רבעי.

87. עי' במאמרנו הנ"ל עמ' 61-62, שיש מחלוקת בין הראשונים מדוע אין פודים פירות במחובר. לדעת הרמב"ם, החיסרון הוא מהותי, אך לדעת הר"ש והרשב"א, החיסרון הוא טכני, שאי אפשר לחשב את השווי של הרבעי.

88. מנחת שלמה א, סוף ס' נה; וע"ע הרב עזריאל אריאל, שם עמ' 114.

תשובה | בנוגע לאיסור ערלה נאמר בתורה⁸⁹ 'ונטעתם כל עץ מאכל', והשאלה היא מהו עץ מאכל? בעץ שפירותיו משמשים למאכל האדם, הנוטע יכול להפקיע את הגדרת 'עץ מאכל', אם הוא נוטע את העץ למטרה אחרת. למשל אם נוטעים צבר לצורך גידור ולא לצורך אכילת פירותיו, מפקיעים ממנו הגדרת 'עץ מאכל', ומותר יהיה לאכול את פירות הצבר גם בשלוש השנים הראשונות לנטיעתו.⁹⁰ במקרה דנן אין מדובר בעץ מאכל רגיל אלא בעץ שמשמש בעיקר לנוי, והשאלה היא האם בכל זאת יש להגדירו 'עץ מאכל' אם לאו? בירושלמי (ערלה פ"א ה"א)⁹¹ מבואר ש'רימין' הוא עץ שהפירות שלו אינם חשובים ובדרך כלל אינם משמשים למאכל. אך אם 'נטע לשם רימין' - חייב בערלה, אם לפחות מחצית האנשים 'שומרים' את הפירות. נמצאנו למדים שיש קבוצה של עצים ששימושם העיקרי הוא לנוי ולא ברור אם פירותיהם נאכלים אך בכוחו של האדם להופכם ל'עצי מאכל', אם נוטע אותם לשם כך. אלא שיש לברר מה משמעות ההגדרה של מחצית אנשים או רוב אנשים ש'שומרים' את הפירות. שאלה זו קשה שבעתים בזמננו, שאנשים מפונקים, והם רגילים לאכול רק פירות שעומדים ברמת האיכות של השיווק המודרני, ולא כל מה שאכיל, נאכל בפועל. לכן נראה שיש להגדיר שאם מחצית מהאנשים שיש להם את צמח תפוח הוורד בגינתם משתמשים בפירות גם למאכל, לריבות ולקינוחים,⁹² אזי הפירות אסורים באיסור ערלה, ומחשבת הנוטע הופכת את העץ ל'עץ מאכל'. **למעשה**, נלע"ד שיש איסור ערלה בתפוח הוורד, אם הנוטע מתכוון להשתמש בפירות למאכל, לריבה וכדומה; אלא אם כן יתברר שבדרך כלל האנשים שנוטעים את תפוח הוורד מייעדים אותו לנוי בלבד.⁹³

19. ערלה ב'פיטנגו' (הרב יואל פרידמן)

שאלה | 'פיטנגו' או 'פיטנגה', הנקרא גם 'איגניה חד פרחית' (*Eugenia uniflora*), הוא שיח רב-שנתי טרופי. הוא ירוק-עד, ומשמש בגן הנוי ל'גדר חיה'. פריו האדמדם כשהוא בשל - אכיל (טעמו מתוק-חמצמץ), ומשתמשים בו להכנת ליקר. עד היום לא הצליחו לגדל אותו לצרכים מסחריים, כי חיי המדף שלו קצרים, גידולו כרוך בטרחה גדולה ונדרשים עבורו עובדים רבים לקטיפה. האם יש בו איסור ערלה?

תשובה | גם הפיטנגו, כמו תפוח הוורד, הוא צמח שלא ברור אם יש להגדירו עץ פרי, שכן הוא משמש בעיקר לנוי. לכן הנוטע צמח פיטנגו אחד ומתכוון לאכול את פירותיו או להכין מהם ליקר וכדומה, צריך למנות לו שנות ערלה, כמו שאמרנו בתפוח הוורד.⁹⁴ השאלה היא מה הדין אם הוא נוטע כמה צמחי פיטנגו לצורך 'גדר חיה'? בנוגע לעץ פרי

89. ויקרא יט, כג.

90. ובלבד שנטע רק לצורך גידור. אך אם נטע גם לשם אכילת הפירות נחשב 'עץ מאכל' ואסור בערלה; עי' חזו"א, דיני ערלה אות י.

91. ירושלמי, מהד' האקדמיה ללשון העברית, עמ' 331, שו' 38-31.

92. עי' תוס', שבת צב ע"ב, ד"ה ואת"ל.

93. ע"ע במאמרנו 'מנין שנות ערלה בהרכבה ע"ג אילן סרק', התורה והארץ א, עמ' 120-124.

94. ראה בתשובה לעיל.

רגיל, כתב ה'חזון איש' (דיני ערלה אות יא) שאם אדם נטע את עצי הפרי הן לצורך גדר והן לשם אכילת הפירות - העץ אסור משום ערלה, שכן אין בכך 'מחשבת פטור', והוא אינו מפקיע מן הצמח שם 'עץ מאכל'. אך בנידון דידן, הפיטנגו אינו עץ פרי רגיל, וחייב בערלה רק על ידי 'מחשבת חיוב', כשמייעד את הצמח לאכילת הפירות. לכן נראה שאם מייעד את הפיטנגו גם לגדר - הוא פטור מערלה.⁹⁵

תשובות בעניין גביית ארנונה על ידי רשות מקומית (הרב שלמה אישון)

20. ריבית פיגורים בגביית הארנונה

שאלה | החוק מחייב לגבות ריבית פיגורים על איחור בתשלום הארנונה. האם לפי ההלכה מותר לעירייה לעשות זאת?

תשובה | יש מקום להתיר גביית ריבית פיגורים בתור קנס כאשר הפיגור הוא שלא כדין.⁹⁶ כן אפשר להגדיר את ריבית הפיגורים מס גבוה יותר, המוטל על המפגר בתשלום, ולא להגדירה ריבית⁹⁷ מכל מקום, טוב יותר שהעירייה תחתום על היתר עיסקא, שיועיל גם בעסקאות אחרות שעושה העירייה, וממילא יתיר גם ריבית פיגורים בלא ספק. יש להדגיש שהיתר העיסקא שמדינת ישראל חתומה עליו אינו מכסה את העסקאות שעושות הרשויות המקומיות, משום שהן נחשבות ישויות משפטיות נפרדות לחלוטין מכלל מדינת ישראל.

21. הנחה בריבית פיגורים

שאלה | ריבית הפיגורים של הרשות המקומית יקרה יותר מזו של בנק, כדי למנוע מצב שבו הרשות הופכת להיות הבנק של התושבים. לאור זאת, האם מותר לבקש ממשרד הפנים הנחה בריבית הפיגורים כדי להגיע להסדר חובות?

תשובה | אין מניעה הלכתית לעשות הסדר חובות - לפי שיקול הדעת של הרשות המקומית. השיקולים לכך צריכים להיות ענייניים, כגון, במקרה של סיכוי נמוך לגבות את

⁹⁵ יש להבחין בין נטיעה לגידור לבין נטיעת צמח בודד לנוי. בנטיעה לשם גידור יש 'מחשבת פטור' שפוטרת את העץ מערלה, אך כשנוטע עץ בודד לנוי, לרוב גם הפירות משמשים לנוי, ובמקרה דומה (נוטע אתרוג למצווה) קבע הירושלמי (ערלה פ"א ה"א, מהד' האקדמיה ללשון העברית, שם, שו" 47-43) שהעץ חייב בערלה. ועוד, בנטיעה לסייג צריך שיהיה היכר, ובנטיעה לנוי אין יודעים אם העץ ניטע לנוי או לשם פירותיו, וייתכן שהצורך בהיכר הוא מדאורייתא; עי' חזו"א, דיני ערלה אות יג.

⁹⁶ ראה בס' כתר ח"ו, ס' מו.

⁹⁷ תורת ריבית, פרק י סעי' סט.

החוב המלא (לטובת הקופה הציבורית), או במקרה של אי אשמה של החייב (לטובת התושב).

22. הדרך הנכונה לגביית חובות ארנונה

שאלה | האם לגבות את הארנונה בהליך מנהלי או בהליך משפטי? מאיזה שלב מותר להטיל עיקולים על חשבונות התושבים המאחרים לשלם?

תשובה | יש לנקוט בהליך הגבייה בזמן שהחוב קטן, כדי למנוע מצב של הצטברות חובות שהתושב לא יוכל לעמוד בהם.⁹⁸ היתרונות של הליך מנהלי הם המהירות שלו (יתרון לרשות וגם לחייב, למניעת הצטברות של ריבית) והעלויות הנמוכות שלו. לכן במקרה שהפנייה להליך המשפטי תגדיל את החוב הגדלה משמעותית או תגרום לעיכובים גדולים בתשלום, יש לנקוט בהליך המנהלי.⁹⁹ אמנם יש לאפשר השמעת טענותיו בפני גורם שיפוט-אובייקטיבי, אך אין הדבר צריך לעכב את הפניה להליך מנהלי.¹⁰⁰ מותר להטיל עיקולים רק כאשר אין כל ספק לגבי קיומו של החוב, ואין ספק ביכולתו של החייב לשלמו.¹⁰¹

23. הנחה בארנונה למי שמחזיק ברכב

שאלה | מי שמחזיק רכב אינו זכאי להנחה. האם לתת הנחה למי שנוהג ברכב של קרוב משפחה, או למי שקיבל כסף מקרוב משפחה כדי לקנות רכב?

תשובה | ארנונה היא מס המוטל על התושב על פי החוק ועל פי ההלכה. מסתבר שהנחה בארנונה היא בגדר צדקה, שהציבור נותן למי שקשה לו לעמוד בנטל התשלומים.

ההחלטה על היקף ההנחה היא בסמכות השלטון (בעניין זה, הסמכות נתונה למשרד הפנים ולוועדות ההנחה של הרשויות המקומיות). השלטון רשאי לקבוע למי לתת הנחות ומהו שיעור ההנחות, ובלבד שיהיו לכך אמות מידה אחידות,¹⁰² והדבר אמור גם בנוגע לוועדות חריגים. אלא נראה שלא נכון לקבוע כלל גורף שעל פיו כל מי שמחזיק רכב

98. שו"ע, חו"מ סי' צז סעי' ד: 'אסור ללווה לקחת הלוואה ולהוציאה שלא לצורך ולאבדה עד שלא ימצא המלווה ממה לגבות חובו; ואם עושה כן נקרא רשע. וכשהמלווה מכיר את הלווה שהוא בעל מדה זן, מוטב שלא ללוותו ממה שילוהו ויצטרך לנגשו אחר כך ויעבור בכל פעם משום לא תהיה לו כנושה. (שמות כב, כד)'. המתנה בהליך הגבייה משמעותה בעצם מתן הלוואה לאדם, שכלל לא בטוח שהוא מסוגל להחזיר אותה.

99. באופן כללי, כאשר מדובר בחוב ברור מותר לפנות ישירות להוצל"פ (הרב מרדכי אליהו, תחומין ג' עמ' 244; שו"ת שבט הלוי ח"י, סי' רסג; הרב יעקב אריאל, שו"ת באהלה של תורה ח"א, סי' פד; הרב צב"י בן יעקב, משפטי ליעקב ח"ב, סי' ו עמ' קה; תחומין לא עמ' 319, פנייה להוצאה לפועל לגבות חוב ברור). ולכן אם לרשות המקומית אין ספק בנוגע לקיומו של החוב, היא יכולה לפנות להליך מנהלי. אם לתושב יש טענות בנוגע לחיובו, הוא יכול לפנות להליך משפטי.

100. עי' שו"ע, חו"מ סי' ד סעי' א, שבענייני מיסים נחשב הציבור מוחזק ורשאי לעשות דין לעצמו.

101. שו"ת שבט הלוי י, סי' רסג.

102. שו"ע, חו"מ סי' שסט סעי' ח.

אינו זכאי להנחה¹⁰³. זוהי קביעה ארכאית, שעל פיה רכב נחשב סמל סטטוס. הרי דירה בינונית שווה פי מאה (!) מרכב משומש, ואינה מונעת קבלת הנחה. תנור, מכונת כביסה ומזגן עולים כמו רכב משומש, וגם הם כרוכים בהוצאות החזקה לא קטנות. האם החזקה בהם מונעת קבלת הנחה?

יתרה מזו, לא תמיד הרכב הוא בגדר מותרות. הדבר תלוי בזמינות התחבורה הציבורית למקום המגורים, במרחק ממקום העבודה של ההורים או ממקום הלימודים של הילדים, בשאלה אם יש הסעות מסודרות לעבודה או ללימודים ועוד. כמו כן, לעתים הרכב משמש לצורך העבודה, ואז ודאי אינו בגדר מותרות אלא הוא מקור פרנסה. זאת ועוד, ישנם דברים כגון נסיעות לטיולים בחו"ל, שהינם בגדר מותרות לא פחות מהחזקת רכב, ואינם מונעים קבלת הנחה.

מן הראוי אפוא לקבוע את ההנחות על פי מבחן הכנסה לנפש, וכן להתחשב בכמות הרכוש של התושב (דירה, מכונת וכדומה) שהיא מעבר לצרכיו הבסיסיים¹⁰⁴. לאור האמור, יש לקבוע שמי שמחזיק רכב ששוויו עד מחיר מחירון מסוים (מחיר המאפשר רכישת רכב סביר), אין מניעה שיקבל הנחה. מי שמחזיק רכב ששוויו מעבר למחיר שנקבע - לא יהיה זכאי להנחה. לעניין זה אין הבדל אם הרכב רשום על שמו של התושב או שהוא רשום על שמו של אדם אחר, אך התושב משתמש בו בקביעות ומממן את החזקתו. (כאשר התושב משתמש בקביעות ברכב, הרי זה כאילו קיבל אותו במתנה, ואין זה משנה שרשמית הרכב לא נרשם על שמו. גם על פי החוק, הרישום במשרד הרישוי הוא דקלרטיבי בלבד).

24. הנחה בארנונה למי שגר בבית גדול

שאלה | האם לתת הנחה לזוג מבוגר שגר בבית גדול (300 מ"ר) או שיש לחייבו לעבור לבית קטן יותר? האם לחייבו לעבור לבית קטן גם כאשר מדובר בשינוי סטטוס גדול: מעבר יישוב או מעבר שכונה בתוך יישוב (למשל מעבר לשכונת קרוונים)?

תשובה | על פי ההלכה אדם שנזקק לצדקה מהקופה הציבורית צריך למכור את כלי המותרות שלו.¹⁰⁵ לגבי מכירת בית מפואר, נחלקו אחרונים.¹⁰⁶ למעשה נראה כי אם על פי מבחני הכנסה, הזוג זכאי להנחה, אין לחייב אותו לעבור לבית קטן יותר במקרה שהדבר יגרום לו צער. ולכן כאשר מדובר בשינוי סטטוס גדול, המעבר יגרום צער, ולכן אין לחייב את הזוג לעבור מדירתו. שינוי סטטוס יכול להיות הכרח לעבור ליישוב אחר או לשכונה שהאוכלוסייה בה שונה מאוד מהעובר אליה (כגון זוג מבוגר שייאלץ לגור בשכונה של זוגות צעירים).

103. כך קבע גם בג"ץ 10662/04, בנוגע לזכאות לגמלת הבטחת הכנסה.

104. שו"ע, יו"ד סי' רנג.

105. שו"ע, יו"ד רנג סעי' א: 'והא דאין מחייבים אותו למכור כלי תשמישו של כסף וזהב, דוקא כל זמן שאינו צריך ליטול מהקופה אלא נוטל בסתר מיחידים. אבל אם בא ליטול מהקופה של צדקה, לא יתנו לו עד שימכור כליו'.

106. שו"ת שבט הלי ב, סי' קכה, הביא את דעת משנה ראשונה שעל הנזקק למכור את ביתו, וחלק עליו.

עם זאת, ראוי לקבוע סכום מקסימום של הנחה, מעבר לקביעת אחוזי ההנחה הניתנים על פי מבחן הכנסה. סכום זה יעמוד על ההנחה המקסימלית הניתנת בדירה ממוצעת. זאת משום שלא סביר שאדם שגר בבית גדול יקבל מן הציבור סכום גבוה יותר מאשר סכום המקסימום שיקבל אדם שגר בבית ממוצע.

25. וסתות - 'וסת המחשב' (הרב אריה כץ)

שאלה | האם האפשרויות לקבוע וסת הינן רק באופנים שהוזכרו בפוסקים (וסת הפלגה, וסת החודש וכדומה), או שכל חוקיות שאפשר למצוא באמצעות חישוב תיחשב לווסת קבועה, אם תופיע שלוש פעמים ברצף?

תשובה | האפשרות לקבוע וסת גם באופנים שאינם מוזכרים בפוסקים, מכונה אצלנו 'וסת המחשב', זאת אומרת שמחשב יוכל למצוא חוקיות מסוימת בחזרת הווסתות, שאם היא תקרה כמה פעמים ברצף, תיחשב הוסת מכאן ואילך וסת קבועה. לדוגמא: בגמרא ובפוסקים מוזכרת וסת הדילוג, כלומר אם אישה ראתה וסת שלוש פעמים בדילוג קבוע (למשל ראתה וסת לאחר 24 יום, ובחודש הבא, לאחר 25 יום, ושוב לאחר 26 ימים¹⁰⁷), נקבעה לה וסת, וצריכה לחשוש בפעם הבאה לאותו דילוג (בדוגמא שלנו, ליום ה-27). בווסת המכונה 'וסת המחשב', מחשבים דילוגים מורכבים יותר, כגון 21, 22, 24, 27, 31 (כל חודש הפער בין וסת לווסת גדל ביום אחד יותר ממה שגדל בפעם הקודמת). אמנם הש"ך¹⁰⁸ כותב שדילוג שאינו קבוע - אינו קובע וסת, אך דבריו מוסבים על דברי השו"ע¹⁰⁹ שכתב שדילוג הקובע ווסת יכול להיות הן דילוג של יום אחד והן דילוג של כמה ימים, וכוונת הש"ך לומר שדילוג אקראי המשתנה מחודש לחודש אינו קובע ווסת. ונראה לענ"ד שגם הש"ך יודה שאם הפער בדילוג הינו קבוע, כגון שראתה בהפלגות של 30, 31, 33, 36, על האישה לחשוש בפעם הבאה להפלגה של 40. הש"ך דיבר במקרה שבו יש הפלגות של 30, 31, 33, 34, שאז אין חוקיות בדילוג, פעם הדילוג הוא בהפרש של יום אחד ופעם בהפרש של יומיים בלא קביעות, ובזה אין חוששים כלל לדילוג. זאת כמו דילוג בווסת החודש, שלגביה ניתנת דוגמה לדילוג שלא חוששים לו:

ראתה ט"ו בניסן וי"ו באייר וי"ח בסיון, לא קבעה לה וסת, כיון שסירגה בחודש השלישי ולא ראתה עד י"ח בו...

נראה שבמצב כזה, אם בפעם הבאה הייתה רואה בכ"א בתמוז, כן הייתה חוששת לאחר מכן לכ"ה באב, שכן במצב כזה יש קביעות לפער הדילוגים

107. ישנה מחלוקת כמה דילוגים צריך, (עיין בשו"ע יו"ד סי' קפט), אך לכל הדעות, דילוג קבוע של כמה פעמים יוצר וסת קבועה.

108. ש"ך, יו"ד סי' קפט ס"ק יב.

109. שו"ע, יו"ד סי' קפט סעי' ה.

לסיכום, 'וסת המחשב' גם היא קובעת וסת ואישה שיש חוקיות בראייתה, צריכה לחשוש לאותה חוקיות בחודש הבא.

26. חשש לעונה בינונית באישה שאינה רגילה לראות בזמן כזה (הרב אריה כץ)
שאלה | הרב מרדכי אליהו זצ"ל בספרו 'דרכי טהרה'¹¹⁰ כתב שאישה שרגילה לראות דם רק אחרי 32 יום מתחילת ראייתה, או שאינה רואה דם אחרי 28 יום, אף על פי שאין לה וסת קבועה, אינה חוששת לעונה בינונית ולווסת החודש, אלא רק להפלגה. זאת כיוון שאיננה רואה בתאריכים של עונה בינונית ושל וסת החודש אף פעם. מה המקור לדברי הרב אליהו?

תשובה | מדברי הש"ך¹¹¹ נראה שחולק על דברים אלו, שכן הוא מביא את לשון ה'לבוש', שאומר שעונה בינונית נעקרת בשלוש פעמים, וחולק על דבריו. משמע מדברי הש"ך שתמיד צריך לחשוש לעונה בינונית, אפילו כאשר אינה רואה בה אף פעם, אלא אם כן יש לאישה וסת קבועה. אלא שהרב אליהו פסק כדברי ספר 'טהרת ישראל'¹¹², שכתב שבמקרה שבו הווסת באה בקביעות אחרי יום ה-30 או לפניו אין האישה צריכה לחשוש לעונה בינונית. ו'באר יצחק' שם (ס"ק כו) נימק זאת בכך שמוחזקת בטהרה בימים אלו, ובפרט שווסתות הן דרבנן, ובדרבנן שומעים להקל. הרב אליהו החמיר על דברי ה'טהרת ישראל', וכתב שכאשר מדובר בפער של יום - יש לחשוש, ודווקא בפער של יומיים אין חוששים. ואמנם 'שיעורי שבט הלוי'¹¹³ חלק על דברי ה'טהרת ישראל', אך גם הוא עצמו כתב שבשעת הצורך (כגון שזהו ליל טבילתה), יש מקום להקל לאחר שאלת חכם, וממילא אין תימה על הרב אליהו שפסק כן להלכה.

27. פרסום תמונה של אדם בלי ידיעתו (הרב אריאל בראלי)
שאלה | האם מותר לצלם תמונות של אדם בלא ידיעתו, ולהעלות אותם לרשת החברתית בלי רשותו?
תשובה | ראשית יש לברר האם אדם בעלים על דמותו, ויכול למנוע מאחרים לצלם אותו בלא רשותו?

110. דרכי טהרה, פרק ז סעי' יט.

111. ש"ך, יו"ד סי' קפט ס"ק ל.

112. טהרת ישראל, סי' קפו סעי' יג.

113. שיעורי שבט הלוי, נידה סי' קפו סעי' ג, ס"ק ד.

בשו"ת 'שלמת חיים'¹¹⁴ נכתב שאין לאדם בעלות על דמותו, כי לא נלקח ממנו דבר. לדבריו מותר לצלם אדם גם בלא הסכמתו, ואף לעשות בכך שימוש מסחרי. אולם יש שחלקו על דבריו ואסרו לצלם ללא בקשת רשות.¹¹⁵ נראה שבמקומות ציבוריים לפי כל הדעות מותר לצלם אף בלא רשות המצולם. מכיוון שכל מי שמגיע למקום ציבורי מודע לכך שהוא חשוף ברחוב, וממילא נחשב הדבר כאלו ויתר ומחל על זכותו לפרטיות.¹¹⁶ אך בנוגע **לפרסום תמונה**, אי אפשר לומר שכל מי שנמצא ברחוב מוכן שיפרסמו את תמונתו ומוחל על כך. אם התמונה מציגה את האדם בצורה מביכה, אשר מביישת אותו לעין כל ודאי, שאין לפרסמה¹¹⁷. יש להיזהר אף מגרימת צער ונזק עקיף, שכן פעמים שההקשר של התמונה יכול להביך את האדם, אף אם התמונה עצמה אינה מציגה את האדם בצורה מביכה. מי שרוצה לפרסם תמונות של אחרים צריך לשאול את עצמו, האם הוא היה מוכן שיפרסמו את תמונתו שלו בסיטואציה כזו. פרסום כזה נאסר מטעם איסור הונאת דברים, המכוון כנגד כל פגיעה רגשית באדם מישראל.¹¹⁸ ויש שראו בפרסום תמונתו של אדם ופגיעה בזכותו לפרטיות גם עברה על איסור רכילות.¹¹⁹ **לסיכום**, מותר לצלם אדם ברשות הרבים אף בלא רשותו, אך אסור לפרסם תמונות היכולות לגרום לפגיעה כלשהי, אפילו בעקיפין. אין לראות בהסכמה של האדם לצילום, רשות לפרסם את התמונה.

28. פיצוי כספי על שימוש בתמונה בלא רשות (הרב אריאל בראלי)

שאלה | האם ניתן לתבוע פיצוי כספי על שימוש בתמונה לצורכי פרסום בלא רשות המצולם בה?

תשובה | כדי לתבוע פיצוי כספי על שימוש בתמונה לצורכי פרסום, יש להוכיח שאכן השימוש בה הועיל, והרווח הכספי גדל בזכותה. התביעה לפיצוי כספי יכולה להיסמך על דברי המשנה 'כיצד הלה עושה סחורה בפרתו של חברו?' ופירש הרמ"ך¹²⁰, שאין זה צודק שאדם ירוויח מנכסי חברו בלא רשותו. אף כאן, לכאורה יש לאדם בעלות על גופו, והצלם משתמש בתואר דמותו בלא רשות ולצורך מסחרי, ולכן עליו לשלם על כך. אך למעשה אי אפשר לתבוע תשלום על שימוש בתמונה של אדם. משום ש'זה נהנה וזה אינו חסר' - פטור¹²¹. האדם המצולם לא הפסיד כלום מפרסום תמונתו, ולכן אינו יכול לתבוע תשלום¹²². אם נעשה בתמונה שימוש מסחרי המחייב בפיצוי כספי על פי חוק,

114. שו"ת שלמת חיים, סי' תשעג.

115. ספר משנה הלכות ג, סי' קיד.

116. וכן הביא בספר הליכות בין אדם לחבירו (פט"ו הע' כא), בשם הרב אלישיב.

117. עמק המשפט ד, עמ' נ.

118. עמק המשפט ד, עמ' תרכז.

119. חידושים וביאורים, פאה סי' א אות טז.

120. שיטה מקובצת, ב"מ לה ע"ב.

121. ב"ק כ ע"א.

122. בשו"ת שלמת חיים, סי' תשעג, נכתב שאין דין 'נהנה' שייך בתמונה, כי המצלם יוצר את התמונה, ולדבריו אי אפשר להתנגד לצילום.

יש להתחשב בכך¹²³. כמו כן אם התמונה הביכה את האדם וביישה אותו לעין כל, אזי יש מקום לפיצוי כספי, על פי חיוב בושט דברים, וכן על פי חוק הגנת הפרטיות, בהתאם לשיקול דעתו של הדיין¹²⁴.

29. נסיעה בלא תשלום ברכב ציבורי (הרב אריאל בראלי)

שאלה | 1. האם ניתן לעלות בלי תשלום על הרכבת הקלה, כאשר יש מקום פנוי ומעוניינים לנסוע רק תחנה אחת? הרי הרכבת ממילא נוסעת, ולא נגרם לה הפסד, כי יכולתי גם ללכת תחנה אחת ברגל.

2. יש הסעה בלא תשלום מהקניון לתחנה מרכזית וחזרה, מטעם הנהלת הקניון. האם יש התר לאדם הגר בסמוך לקניון לנצל את ההסעה ולהגיע איתה לביתו?

תשובה | 1. לחברת הרכבת יש זכות מלאה להחליט למי יש זכות להשתמש בשירותיה ובאלו תנאים. המחשבה שהיות שלא נגרם לחברה הפסד, מותר להשתמש בשירותיה אף בלא רשות, בטעות יסודה¹²⁵. הבסיס לחשיבה מוטעית זו הוא הכלל ההלכתי 'זה נהנה וזה אינו חסר - פטור'. כלל זה בא לפטור מתשלום אדם שכבר השתמש בנכסי חברו בלא רשות. אך אין בכוחו של הכלל להכריח את הבעלים לאפשר שימוש בנכסיו בלא תשלום, אף אם לא נגרם להם הפסד. מאותה סיבה אין התר לישון על דשא פרטי בלא רשות אף שאין גורמים לו כל נזק. (אולם מי שכבר ישן על דשא פרטי בלא רשות, אינו צריך לשלם על כך שכר, כי הדשא הוא מקום שאינו עומד להשכרה). ולכן ודאי שאין בכוח הכלל 'זה נהנה וזה אינו חסר' להתיר נסיעה ברכבת אפילו תחנה אחת בלא תשלום.

2. אם אין הוראה מפורשת מטעם הנהלת הקניון שההסעה תיועד רק לבאים לקניון, ויש מקום פנוי בהסעה, מותר לך לנסוע בה לביתך. אם אין מקום פנוי, אזי מסתבר שיש עדיפות למי שנוסע לקניון, שהרי לצורכו הביאו את ההסעה.

30. חובת תשלום של שותף לדירה שעוזב את הדירה

שאלה | השותף שלי רוצה לעזוב את הדירה. לפי שורת הדין הוא אמור למצוא לעצמו מחליף שימצא חן בעיני. אמרתי לו שלא אכפת לי לחפש בעצמי שותף מחליף, אבל אם לא אמצא שותף, אזי הוא יצטרך לשלם את החלק שלו בשכר הדירה. השותף שלי הציע שייתן לי זמן של חודש או חודשיים לחיפוש אחר שותף אחר, ואם לא אצליח למצוא

123. הרב אשר ויס (בתשובה בכתב יד). כנראה שלדעתו יש בכך משום תקנת בני המדינה, ואז התוקף ההלכתי לכך נובע מ'דינא דמלכותא' (רמ"א חו"מ סי' שסט).

124. משפט שלמה ד, סי' מה.

125. שו"ע, חו"מ סי' שסג סעי' ו.

אחר - אשלם את כל שכר הדירה. ברור לשנינו שעל פי שורת הדין איני חייב להיענות להצעתו. האם לפני משורת הדין ראוי שאסכים לבקשתו?

תשובה | נפסק בשו"ע (חו"מ סי' שטז סעי' ב) ששניים ששכרו בית בשותפות לדור בו, אין אחד מהשותפים יכול להכניס אחר במקומו. זאת משום ששותפו יכול לומר לו שהוא חפץ דווקא בו ולא באחר, כי ישנם גם שוכרים רעים. מקור דברי השו"ע בתשובות הרא"ש (כלל א סי' ב).¹²⁶ על כן ברור שאין חברך יכול לכופך אותך לחפש דייר אחר, וודאי שאינו יכול לכופך אותך למצוא אותו עד זמן מסוים. כל דרישה שלו ממך בנושא זה אין לה בסיס בהלכה. אם אתה רוצה לעזור לו למצוא שותף, תבוא עליך ברכה. עליו להודות לך על כך, וודאי שאינו יכול לבוא אליך בדרישות.

31. תשלום ועד בית בדירה מחולקת

שאלה | שכרנו יחידת דיור בדירה מחולקת לשתי דירות. האישה האחראית על ועד הבית מבקשת מאיתנו תשלום מלא עבור ועד הבית, וכך היא מבקשת גם משכנינו ביחידת הדיור השנייה. לשתי יחידות הדיור יש דלת כניסה ראשית אחת מחדר המדרגות. מה הדין במקרה כזה, האם אנו נחשבים שתי דירות או שאנו נחשבים דירה אחת לעניין תשלום לוועד הבית?

תשובה | לפי החוק, גביית דמי ועד בית נעשית לפי גודל דירה במטר רבוע. החוק מקבל שינוי בדרך הגבייה הנ"ל אם ישנה הסכמה של הדיירים לגבייה לפי כללים אחרים. ואכן בבתי רבים מקובל לגבות את דמי הוועד לפי מספר חדרים. אם בבניין שאתה מתגורר בו גובים לפי מ"ר או לפי חדרים, אזי גם ממך ייגבו לפי אותם כללים. שאלתך עולה במקום שגובים בו לפי דירות, כלומר המדד הקובע לתשלום הוא 'דירה', וכל דירה בפני עצמה משלמת את דמי ועד הבית. גביית דמי ועד הבית לפי דירות נעשית מכוח החלטתם של דיירי הבית. נראה שכוונת דיירי הבניין היא ש'דירה' היא זו שבעליה הם בעלי יכולת הצבעה בוועד הבית. על כן, אם חלוקת הדירה לשתי דירות מוסיפה לבעליה זכות הצבעה בוועד הבית, ולחילופין איחוד שתי הדירות יפחית קול מבעליהן, הרי שגם את מסי וועד הבית יש לשלם בהתאם. (יש לציין כי חלוקת דירה לשתיים היא מעשה לא ראוי שעשוי להיות בעייתי הן מבחינה הלכתית והן מבחינה חוקית). אך אם חלוקת הדירה לא תשפיע על הייצוג בוועד הבית, גם לא ישתנה סכום המסים שיש לשלם לוועד הבית. (יש לציין שאין לוועד הבית סמכות לחייב תוספת של מסי ועד בית לאחת הדירות בלא הסכמת בעל הדירה).

32. פיצויים על מקח טעות

שאלה | אדם קנה מאה שתילי תמר מקיבוץ, והקיבוץ קנה אותם מצד ג'. לאחר שהאדם שתל אותם התברר שהם פגומים. הוא החזיר אותם לקיבוץ, ובתמורה קיבל מאה שתילים חדשים. לאחר מכן התברר לו שהקיבוץ קיבל מצד ג' גם פיצוי על כל שתיל,

126. ראה גם פתחי חושן, שותפים סי' ד סעי' לח.

נוסף על החלפת שתיל פגום בשתיל טוב. האדם טוען כלפי הקיבוץ כי הפיצוי מגיע לו, שכן הוא זה שהפסיד במהלך ניסיון גידול השתיל הפגום. לעומתו טוען הקיבוץ שכיוון שמלכתחילה התרצה בהחלפה בלבד, ורק כשנודע לו על הפיצוי הוא דרש אותו, אין הפיצוי מגיע לו. עם מי מהם הדין?

תשובה | עקרונית, אין מקום לתבוע את הפיצויים שקיבלו המוכרים מאדם אחר, ואין הדבר נוגע אל הקונה, שכן הוא קיבל את המגיע לו. על עבודת הזריעה שכשלה, אין חובה על המוכר לפצות. אף שנחלקו בכך התנאים, להלכה אין מפצים על כך, כפי שכותב הסמ"ע (סי' רלב ס"ק מו): 'אבל מה שטרח והוציא בזריעתו אין צריך המוכר ליתן להלוקח'. אך ייתכן שיש פרטים שעשויים לשנות את הדין. בירור מקיף של כל הנושא יכול להיעשות אך ורק בשמיעת שני הצדדים בפני דין לממונות או בפני רב המקובל על שניהם.

33. זכויות יוצרים

שאלה | ברצוני ליצור תמונות עבודת יד ולמוכרן, ויש לי שאלה בנוגע לזכויות יוצרים. האם מותר לי ליצור תמונות הדומות לתמונות שראיתי? באלו הגבלות ובאיזה אופן? אם למשל ראיתי תמונה בעיר אחרת, ואיני יודעת אם ציירו שוב את אותה תמונה (שנמכרה יחידה בחנות), או איני יודעת איפה ניתן לקנות עוד תמונה כזו - האם מותר לי לצייר כמוה ולמכור?

תשובה | לעניין השאלה האם מותר לצייר ולמכור תמונה הדומה לתמונה המוצגת למכירה בחנות:

תשובה בנושא זה צריכה להינתן לפי שני גורמים: א. משפט התורה ב. חוק זכויות יוצרים. אינני מתיימר להיות עורך דין, ולכן מודגש בזה שהתשובה ניתנת לפי משפט התורה בלבד.

השאלות העולות משאלתך הן:

א. האם לצייר הראשון יש בעלות על תוכן התמונה, והמעתיק גוזל ממנו את זכותו?

ב. האם המצייר השני יורד לאומנותו של ראשון ומשיג את גבולו?

ג. האם המצייר השני הוא בגדר 'נהנה מנכסי חברו', והאם הוא מחסר את חברו?

א. השאלה האם לצייר הראשון יש בעלות על תוכן התמונה והמעתיק גוזל ממנו את זכותו, שנויה במחלוקת בין האחרונים.¹²⁷

ב. האם המצייר השני יורד לאומנותו של ראשון ומשיג את גבולו?

פוסקים רבים אסרו להדפיס ספר שכבר נדפס על ידי אחר, מן הטעם שהשני יורד לאומנותו של הראשון וגורם לו הפסד ודאי, בכך שהקונים יקנו ממנו ולא מן הראשון.¹²⁸ נראה לי שנימוק זה אינו שייך בענייננו. זאת כיוון שמדובר בתמונה יחידה, וקשה לומר

127. דיונים מפורטים על כך אפשר למצוא בספר עמק המשפט, ח"ד זכויות יוצרים; וכן בספר דרכי חושן, (הרב יהודה סילמן) ח"א עמ' רמ; ובספר ברכת שלמה, חו"מ סי' כד, ועוד.

128. ראה שו"ת הרמ"א, סי' י; שו"ת חתם סופר, חו"מ סי' עט.

שהקונה הפוטנציאלי מעוניין לקנות דווקא את תמונת הצייר הראשון, ושהעובדה שקנה מהצייר השני היא זו שבשלה הוא נמנע לקנות מן הראשון, באופן ש'ברי היציקא'.

ג. האם המצייר השני הוא בגדר 'נהנה מנכסי חברו', והאם הוא מחסר את חברו? לכאורה נראה שאסור לצלם תמונה של צייר ולמוכרה, כיוון שעל ידי זה הוא נהנה מטרחתו של חברו. הרי הצייר השקיע זמן ועבודה וטרחה מרובה כדי להגיע לתוצאה מסוימת, והמצלם אינו משקיע כמעט מאומה, ונהנה מעבודתו של ראשון. הדברים מבוססים על תשובתו של ה'נודע ביהודה' (מהדו"ת, חו"מ סי' כד), ועיין מאמרו של הרב זלמן נחמיה גולדברג (תחומין ו, עמ' 185), שהסתמך על תשובה זו. לעומת זאת בעניינו מדובר בצייר שמשקיע עבודה וטרחה כדי לצייר בעצמו את אותה תמונה, והוא שואב מהתמונה הראשונה רק את המראה הכללי. נוסף על כך, לפי הבנתי אין מדובר בהעתקה מדויקת של התמונה הראשונה, שהרי היא איננה מוצגת לפני המצייר, אלא בציור חדש הכולל בתוכו את אותם המוטיבים הכלולים בתמונה הראשונה; ולכן אין לאסור זאת. אמנם אם מדובר בהעתקה של ציור מפורסם, יש כאן שימוש במוניטין שרכש לעצמו הצייר המקורי, ואז ייתכן שהדבר אסור.¹²⁹

34. טעות של מכונה רפואית

שאלה | נניח שתהיה מכונה שבודקת חולה ומאבחנת את מחלתו, בתור חלופה לבדיקתו אצל רופא מומחה. היתרון הוא שמכונה כזו ניתן להציב בכל מקום, ולהפעילה עשרים וארבע שעות ביממה. מהו הדין במקרה שהמכונה מחזירה אבחון מוטעה, ומחמתו נגרם נזק?

- האם החברה שמייצרת את המכונה חייבת על הנזק?
- האם הרופא שהפנה לבדיקה במכונה ופעל על פיה חייב על כך?
- האם זה משנה אם סיכויי המכונה לטעות גבוהים יותר מסיכויי רופא מומחה לטעות או נמוכים מהם?
- האם זה משנה אם לאחר מעשה - רופא מומחה בודק את החולה, ואומר שבמקרה כזה יש סיכוי נמוך מהרגיל שהוא היה טועה (אף על פי שבממוצע, למכונה יש סיכויי טעות נמוכים יותר)?

תשובה | נאמר בשולחן ערוך (סי' שו סעי' ו) שמי שהראה דינר לשולחני, ואמר לו השולחני: 'פה הוא, ונמצא רע, אם בשכר ראהו - חייב לשלם, אף על פי שהוא בקי ואינו צריך להתלמד. אם בחינם ראהו, פטור, ובלבד שיהיה בקי שאינו צריך להתלמד. ואם אינו בקי, חייב לשלם אף על פי שהוא בחינם, ובלבד שיאמר לשולחני: עליך אני סומך, או שהיו דברים המראים שהוא סומך על ראייתו ולא יראה לאחרים.

כלומר החלוקה הראשונה היא **בין אומן בקי לאומן שאינו בקי**. מי שאינו בקי חייב לשלם על כל נזק שנגרם ממעשיו, ואילו הבקי חייב רק אם עבד בתשלום. בנוגע לרופא יש הלכה נוספת (שו"ע, יו"ד סי' שלו סעי' א):

129. על פי שו"ת רוח חיים, חו"מ סי' שעו אות ב; מובא בעמק המשפט ח"ד, סי' יד, אות קלב, עי"ש לבירורים רחבים ועמוקים בסוגיה זו.

נתנה התורה רשות לרופא לרפאות. ומצוה היא. ובכלל פיקוח נפש הוא. ואם מונע עצמו, הרי זה שופך דמים, ואפילו יש לו מי שירפאנו, שלא מן הכל אדם זוכה להתרפאות. ומיהו לא יתעסק ברפואה אא"כ הוא בקי, ולא יהא שם גדול ממנו, שאם לא כן, הרי זה שופך דמים. ואם ריפא שלא ברשות בית דין, חייב בתשלומין, אפילו אם הוא בקי. ואם ריפא ברשות ב"ד, וטעה והזיק, פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. ואם המית, ונודע לו ששגג, גולה על ידו.

דהיינו, רופא שריפא ברשות בית דין - פטור על טעותו מדיני אדם. פטור זה מוסבר על ידי המפרשים בכך 'שיהא רופא מצוי לרפאות'.¹³⁰ נדמה שכיום בתי הדין סומכים על מערכת ההסמכה הרפואית ומכירים בסמכות שלה. הרשב"ץ (שו"ת ח"ג סי' פב) מחדש שהוראה רפואית שכשלה בשוגג, בלא פעולה מעשית של הרופא, אינה מחייבת את הרופא אף בדיני שמים. אם תהיה מכונה שתתקבל בעולם הרפואה בתור מכונה מהימנה, שתוכנתה כראוי על פי חוכמת הרפואה העדכנית ואין לה בדרך כלל שגיאות, הרי שוודאי לא ניתן יהיה לתבוע רופא ששולח אליה, שהרי הוא נוהג כראוי. גם החברה שתייצר את המכונה ותפעל על פי כללי הרפואה, ותזהיר מראש את הנבדקים שיש בה אחוז מסוים של טעויות, לא תהיה אחראית על נזקים שנגרמים מטעויות המכונה.¹³¹

מכון המקדש - ירושלים

35. הקרבת קורבנות שהתחייבו בהם לפני בניין המקדש (הרב עזריה אריאל)

שאלה | כשיבנה בית המקדש במהרה בימינו, האם נצטרך להביא כל הקורבנות שהתחייבו בהם בזמן הזה, כגון חטאות, קורבן יולדת וכדומה?

תשובה | אם נוצרו כיום נסיבות המחייבות מישהו בהקרבת קורבן - הוא חייב להביאו. אמנם הוא מנוע מלעשות זאת משום שבית המקדש חרב, אך אין בכך משום פטור. כמה ראיות לכך מדברי חז"ל:

א. הגמרא בשבת (יב ע"ב) מספרת על רבי ישמעאל בן אלישע (לפי דעת רבי נתן שם) שחילל שבת בשגגה: 'וכתב על פנקסו: אני ישמעאל בן אלישע קריתי והטיתי נר בשבת, לכשיבנה בית המקדש אביא חטאת שמנה'.

ב. בגמרא ביומא (פ ע"א) נאמר שמי שאוכל חֶלֶב בזמן הזה מתחייב חטאת (אלא שירשום את הכמות שאכל, שמא בית הדין בזמן שייבנה המקדש יגדיר אחרת את השיעור המחייב, עיין שם).

130. מנחת ביכורים על התוספתא, גטין פ"ג ה"ג.

131. עי' גם במאמרו של הרב זלמן נחמיה גולדברג, 'רשלנות רפואית', תחומין יט, עמ' 317.

ג. בכריתות (ט ע"א) נאמר שגר המתגייר בזמן הזה חייב בקורבן הגר. בתחילה גם אמרו שיפריש כסף לשם כך, אלא שרבן יוחנן בן זכאי ביטל את ההפרשה מחשש למעילה בהקדש, אבל החיוב עומד בעינו.¹³²

ד. מבואר בתוספתא (פסחים פ"ח ה"ד) שגר אינו צריך להקריב פסח שני, משום שהפסח השני הוא תשלומין על החיוב בקורבן פסח ראשון, והרי הגר היה גוי בפסח ראשון ולא התחייב בו כלל. לעומת זאת לגבי האפשרות הנדונה שם, שעם ישראל יבנה את בית המקדש בין פסח ראשון לפסח שני לא נאמרה סברה זו לפטור, כי אכן הציבור היו חייבים בקורבן הפסח הראשון.

ה. הרמב"ם בפירושו בנגעים (פי"ד מי"ג) כותב:

שטהרת מצורע הראשונה... נוהגת בפני הבית ושלא בפני הבית, ויטהר בהם המצורע ויישאר מחוסר כפורים כמו הזבים והזבות והילדות אשר בזמנינו היום כאשר טהרו שהם מחוסרי כפורים.

ההגדרה 'מחוסרי כיפורים' מלמדת שהם חייבים בקרבנות אלו.

כל זאת לגבי קרבנות שאין להם תאריך קבוע. לעומת זאת קרבנות שיש להם תאריך קבוע, לא נתנה להם התורה אפשרות תשלומין (פרט לקורבן פסח), כלשון הגמרא בברכות (כו ע"א) על קורבן התמיד: 'עבר יומו - בטל קרבנו'. לפיכך לא יהיה צורך להשלים ולהקריב בבית המקדש השלישי את כל מה שהחסרנו בזמן הגלות.

ספר 'המנהיג' (הלכות הלל עמ' רסג) כתב על כך:

ואל תתמה לומר מאין יספיקו לנו בהמות להקריב כל הקרבנות שנחסרו מחרבן הבית עד עמוד כהן לאורים ותומים, שהרי הכתוב מבשרנו: 'כל צאן קדר יקבצו לך' וגומר; ובקרבנות נדבה, אבל בקרבנות חובה - עבר יומו בטל קורבנו, דכתיב 'עולת שבת בשבתו...' ולא עולת שבת זו בשבת אחרת.

לסיכום, מי שמתחייב בהבאת קורבן בזמן החורבן, יצטרך להביאו לעתיד לבוא, פרט לקרבנות שיש להם תאריך קבוע להבאתם ועבר זמנם.

132. ועי' בערוך לנר, כריתות ט ע"א.